

Maria Žuravljova (Tartu Ülikool), 2011

E-kursuse "Uimasti- ja kriminaalpreventsioon" materjalid

Aine maht 3 EAP

Maria Žuravljova (Tartu Ülikool), 2011

Uimasti- ja kriminaalpreventsioon

Kursuse üldmaterjal.

Õpikeskkond: TÕ Moodle

Kursus: Uimasti- ja kriminaalpreventsioon (P2NC.00.694)

Koosta raamat: Uimasti- ja kriminaalpreventsioon

Printed by: Maria Žuravljova

Sisukord

1 Sissejuhatus

2 Uimastid

2.1 Uimasti tarvitamise põhjused

2.2 Uimastite mõju

2.3 Statistika

2.4 Sedusandlus. Strateegiad

3 Kriminaalkäitumine. Põhjused

3.1 Statistika

3.2 Seadusandlus

4 Preventsioon

4.1 Uimastipreventsioon

4.2 Uimastipreventsioon - esmane

4.3 Uimastipreventsioon - teise

4.4 Uimastipreventsioon - kolmandane

4.5 Kriminaalpreventsioon

4.6 Edukad preventsioonprogrammid

1 Sissejuhatus

UIMASTID

MÕELGE! Mis on uimastid?

Uimastid on kesknärvisüsteemi mõjutavad ained, mis kutsuvad esile joobe või joobesarnase seisundi.

Maailma terviseorganisatsioon on määratlenud uimastid kui ained, mida võidakse kuritarvitada mittemeditsiinilisel otstarbel, sõltumata sellest, kas nende kasutamine on lubatud või mitte. Seega on alkohol ja tubakas samuti uimastid. Sõna narkootikumid tähistab kõnekeeles aineid, millel on enesetunnet muutev toime. Tekib sõltuvus ja nendest loobumine on väga raske.

Ühiskonnas on levinud arvamus, et alkohol ja tubakas pole uimastid. Paljudes peredes on igapäevane, et üks vanematest suitsetab või tarbib alkoholi. See mõjutab paljuski laste ja noorte arusaamu ja väärtushinnanguid.

Uimastid saavad olla:

1. Legaalsed - alkohol, tubakas
2. Illegaalsed - Narkootilised ja psühhotroopsed ained – Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus § 31 lõike 1 alusel kehtestatud nimekirjas loetletud ained ja nende ainete stereoisomeerid, estrid, eetrid ja soolad ning nimetatud aineid sisaldavad ravimid.

Sõna narkootikumid tähistab kõnekeeles aineid, millel on enesetunnet muutev toime. Tekib sõltuvus ja nendest loobumine on väga raske, kui mitte võimatu.

Meditiinilises mõttes on narkootikum aine, mille mõju kesknärvisüsteemile väljendub eeskätt tundlikkuse ja teadvuse seisundi muutuses. Organism kohaneb ainega nii, et samasugune toime on vaja järjest suuremat annust. Mõningaid narkootikume kasutatakse valuvaigistamisel ja psüühikahäirete puhul. Ravimitena aga ei kasutata kõiki selliseid aineid, sest osal neist on kahjulik kõrvalmõju ravitoimest tugevam ning nad on seetõttu ohtlikud.

Narkootikumid jagunevad:

1. toime alusel:

Euforica - siia kuuluvad sedatiivsed mürgid, mis avaldavad psüühikale rahustavat toimet.

Vähenevad tajumine ja erutuvus kuni nende täieliku lakkamiseni, tekib meeldiv enesetunne, kaovad mure ja hirm, nälga ja janu, nõrgeneb sugutung (näiteks oopium ja tema alkaloid, morfiin ja kokaiin).

Fantastica - need on taimse päritoluga, nägemusi esilekutsuvaid uimastid (hašiš ja marihuaana).

Inebrantia - sisaldab sünteetilisi preparaate, mis algul põhjustavad erutust, hiljem raskemeelsust (LSD, alkohol, bensiin).

Hhynoptica - selles on uinuteid, barituraate jt.

Peamiselt taimsed ained - ei mõju psüühikale (tubakas ja kofeiini sisaldavad taimed).

2. keemilise struktuuri alusel:

Poolsünteetilised (LSD).

Sünteetilised (amfetamiini tüüpi ühendid).

Looduslikud alkaloidid ja teised ühendid (hašiš).

3. nimetuse alusel:

Psühhostimulaatorid.

Hallutsinogeenid.

Kanepi preparaadid.

Opiaadid.

MÕELGE! Miks inimesed hakkavad narkootikume tarbima?

2.1 Uimasti tarvitamise põhjused

Vastavalt Politsei- ja piirivalveameti andmetele peamised põhjused, miks hakatakse narkootikume tarbima:

1. Uudishimu - uudishimu on inimese loomupärane omadus. Kõik uus ja senikogematu on huvitav, põnev ja erutav. Samas tuleb endale teadvustada, et mitte iga uus ja põnev pole tingimata ohutu. Miljonid aastad tagasi tõusis inimese eellane uudishimust tagajalgadele ja ta nägi kaugemale. Samas kujunes seisvast olendist kergelt hoomatav sihtmärk kiskjatele.

Seega pole ettevaatus kunagi liiast ja maailmas on terve rida asju, mille kohta võiks ainult teoreetilist teavet omandada, sinna hulka kuuluvad ka narkootikumid.

2. Sõprade eeskuju - noorele inimesele saab selgeks, et lapsevanemad, õpetajad ja teised täiskasvanud ei saa temast aru, mõtlevad üht, räägivad teist ja teevad kolmandat.

Lapsevanemad pole tihtipeale rahul lapse õpitulemustega, vaatamata sellele, et hinded on head. See kõik tekitab võõristumist täiskasvanutest ja sõprade muutumist arvamusiidriteks.

Juhul, kui sõbrad tarvitavad narkootikume, võetakse selline käitumine omaks, kuna soovitakse kuuluda gruppi, olla aktsepteeritud ja tunnustatud kui tegija, mitte jääda jobu rolli.

3. Põgenemine reaalsusest - stress, depressioon, viha, äng, need pole mitte ainult täiskasvanute maailma osad, kuigi täiskasvanud tihtipeale nii arvavad. Jutud sellest, kuidas tänapäeva noortel on nii lihtne elada ja neil mingeid muresid pole pigem süvendab probleemi. Üheks lahenduseks reaalsusest põgenemiseks võivad kujuneda narkootikumid - ained mis aitavad põgeneda uude ja huvitavasse ning eeldatavasti paremasse maailma, kas või tunnikeseks.

Linnalegendid - visad on kaduma jutud sellest, et kokaiin paneb sind tundma ennast kuningana, kanep soodustab loomingulist mõtlemist ja amfetamiin aitab edukalt läbi eksamisessiooni. Tõde on paraku selles, et igal aastal peale riigieksameid pöörduvad mitmed noored arstide poole, et vabaneda amfetamiini tarbimise kõrvalmõjudest ja kanepipsühhoosiga psühhiaatrite poole pöördujate arv on pidevas kasvus.

4. Lihtne kättesaadavus - vaatamata suurtele jõupingutustele pole politseil ja tollil ning teistel õiguskaitseorganitel kunagi võimalik kõiki illegaalseid aineid käibest kõrvaldada.

Siiski on politsei üheks oma põhiülesandeks võtnud teha narkootikumide kättesaadavuse võimalikult raskeks eelkõige potentsiaalsetele esmatarbijatele. Ühelt poolt politsei tõhus töö narkomüüjate tabamisel, teiselt poolt noorte teadlikkus võimalikest ohtudest ja tervete eluviiside hindamine loovad võimaluse narkootiliste ainete kättesaadavuse viimiseks miinimumini.

Palun tutvuge järgmise materjaliga:

1. H. Saat. Noorukid ja narkootikumide kuritarvitamine. Põhjused ja ohumärgid - http://www.ut.ee/tervis/opetajatele/noorukid_ja_narko.html

2.2 Uimastite mõju

Uimastite kasutamise risk – Maailma Tervishoiu Organisatsiooni poolt väljatöötatud mudeli järgi sõltub uimastite tarvitamisele kaldumise risk järgnevalt: - Uimasti tarvitamise risk = (kogetava (düs)stressi tase + uimastite tarvitamise tavalisus keskkonnas + tarvitajate positiivne hinnang uimasti toimele) / (head inimsuhted + toimetuleku strateegiad, oskused + toetusallikate olemasolu).

Tutvuge palun järgmiste materjalidega:

- 1 . LastekaitseLiit “Uimastitavate ainete mõju inimesele” - <http://www.ut.ee/tervis/opetajatele/uimastimoju/index.htm>
2. Drugs an the brain - <http://www.jellinek.nl/brain/index.html>
3. Mis on uimastid ja kuidas need meie elu mõjutavad? Nõuandeid lastevanematele. TAI - www.terviseinfo.ee/et/truekised/download/162

Kõige suurem kahju, mis toovad uimastid on sõltuvus.

Aegade jooksul on sõltuvust käsitletud erinevalt: nähtuse ilmutamise algul pahena ja moraalse puudujäägina, seejärel haigusena, millel on algus ja lõpp. Sõltuvus väljendub kehaliste ja psüühiliste nähtude kompleksis, mille korral sõltuvusaine tarvitamine omandab inimese käitumises kõige suurema tähenduse. Sõltuvus on keerukas ja mitmetahuline nähtus.

Sõltuvusest võib rääkida seoses mingi ainega, aga ka sõltuvushäirest laiemalt. Seega võib sõltuvaks jääda mitte ainult mingi aine tarvitamisest, vaid ka mingist tegevusest, nt hasartmängimisest, või teisest inimesest. See tähendab, et sõltuja on leidnud enda jaoks võtte, mille abil ta saab vältida oma halbu, talumatuid tundeid ehk põgeneda iseenda eest.

Mõnel juhul on see üks eneserealiseerimise viisidest, mis aga oma olemuselt hävitav/destruktiivne. (E. Eik, D.M. Wahl. Teadmiseks õpilasele narkootikumidest, alkoholist ja tubakast.1998.).

Sõltuvushaigusega on tegemist eelkõige siis, kui inimese sõltuvus mingist tegevusest või inimsuhetest on kasvanud nii tugevaks, et ta pole võimeline seda ise lõpetama ka siis, kui ilmnevad selle sõltuvuse selgelt kahjulikud tagajärjed.

Eelkõige on siis tegemist inimese vajadusega kontrollida oma teadvuse seisundit, suurendades naudingut ja vähendades valu.

On olemas järgmised sõltuvused:

1. Alkoholism

2. Narkomaania
3. Ravimite väärkasutamine
4. Toksikomaania
5. Mängurlus

Kõik sõltuvushaigused on sarnase arengustriga, toetuvad sarnastel eelsoodumustele ja on omavahel kergesti asendatavad, st loobumine ühest sõltuvusest võib kergesti kaasa tuua viskumise mõne teise rüppe.

Alkoholism on haigus, mille puhul tekib organismil sõltuvus etanoolist.

Alkoholismi iseloomustab pidev soov alkoholi tarvitada. Kaob kontroll tarvitatud alkoholi koguse üle, mis viib mitmepäevaste (mitmenädalaste) joomasööstudeni. Kui mingil põhjusel alkoholi tarvitamine katkestatakse (raha lõpeb, tervis läheb halvaks), arenevad ärajäämanähud – higistamisest kuni alkoholpsühhoosi ehk alkohoolse psühhoosini.

Rasketel juhtumitel võib alkohoolne psühhoos lõppeda surmaga.

RHK-10 (rahvusvaheline haiguste kvalifikatsioon) järgi klassifitseeritakse alkoholism ehk alkoholsõltuvus koodiga F10. F10.- alkoholi tarvitamisest tingitud sõltuvus alkoholism.

Diagnoosi püstitamiseks peavad olema täidetud alkoholist sõltuvuse diagnostilised kriteeriumid.

Täiendavad materjalid tutvumiseks:

1. Alkoholiturg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2010.

http://www.tai.ee/failid/Alkoholi_turg_tarbimine_ja_kahjud_Eestis_aastaraamat_2010.pdf

2. Global Status Report on Alcohol and Health 2011 -

http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsreur.pdf

Narkomaania on psüühiline või füüsiline sõltuvus, mis on tekkinud narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise tagajärjel.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete all on siin mõistetud seadusandluses sätestatud korras koostatud nimekirjades loetletud ained.

Rahvusvaheline haiguste kvalifikatsioon järgi:

F11.- Opioidide (oopium, heroiin, metadoon) tarvitamisest tingitud sõltuvus – morfinism

F12.- Kannabinooidide (marihuaana, hašiš) tarvitamisest tingitud sõltuvus

F13.- Rahustite või uinutite (bensodiasepiinid, barbituraadid) tarvitamisest tingitud sõltuvus

F14.- Kokaiini tarvitamisest tingitud sõltuvus - kokainism

F15.- Muude stimulaatorite (amfetamiin) tarvitamisest tingitud sõltuvus

F16.- Hallutsinogeenide (LSD, meskaliin) tarvitamisest tingitud sõltuvus

Kõik sõltuvushaigused on perehaigused ja levivad ühiskonnas kaassõltuvuse kaudu, mida kogevad ja mille võtavad omaks sõltuvushaige pereliikmed ja lähedased.

Sõltuvuse välised tunnused:

1. Kõikuv meeleolu.
2. Valetamine.
3. Varastamine.
4. Seletamatud äraolekud.
5. Füüsiline jõuetus.
6. Korduvad haigused.
7. Tugev tung tarvitada ainet.
8. Võimetus kontrollida tarvitatava aine koguseid ja tarvitamise kestvust.
9. Võõrutusseisundi arenemine aine tarvitamise lõppedes.
10. Tolerantsuse teke tarvitatava aine suhtes.
11. Järjest suurenev ajahulk, mis kulub sõltuvusaine hankimisele ja tarvitamisele.

Sõltuvuse sümptomid:

1. Eitamine.
2. Minimeerimine.
3. Ratsionaliseerimine.
4. Ümberpaigutamine.
5. Moraalne allakäik.

Sõltuvus on nagu krooniline haigus – ikka ja jälle langetakse sellesse tagasi, kui ennast ei kontrollita.

Sõltuvuse vormid:

Psühholoogiline. Ühel hetkel tundub sõltlasele, et sõltuvusaine pruukimine toob talle tõepoolest hingelise vabaduse ja heaolu, sest reaalsustaju kadumine, eufooria ja ükskõiksus argimurede suhtes tunduvad just nendena. Aine puudumisel ilmuv halb enesetunne, apaatia, masendus ja hingepiin tõukavad otsima uut enesetunde parandamist, milleks petlikult kiireim ja efektiivseim viis on uue ainedoosi

sissevõtmine. Psüühilise sõltuvuse korral on inimese kontakt reaalsusega häiritud. Ta elab illusoorse maailmas, kus kõik on nii, nagu ta soovib.

Enamasti ta ise oma sõltuvuses olemist ei tunnista, kuid see on nähtav kõrvalseisjale. Füüsiline. See tähendab sellist seisundit, mille puhul organism on kehavõõra aine omaks võtnud ja selle aine sisalduse alanemine organismi kudedes kutsub esile psüühilisi ja kehalisi vaesusi. Füüsilise sõltuvuse aluseks on organismi kohastumine võõra ainega ja selle aine sulandumine ainevahetusprotsessidesse. Narkomaani jaoks tähendab see võõrutusseisundi raskeid kehalisi häireid. Võõrutusseisundiks nimetatakse üleminekut narkootikumi pidevalt tarvitamiselt karskusele; organism on sunnitud ümber kohastuma eluks ilma harjunud aineta.

Majanduslik. Sõltuvusainete levitamine on alati kellelegi tulus. Kasu toovad levitajale need, kes aineid tarvitavad. Kuna mõnuainetest tekib kiiresti sõltuvus, muutub sõltlane majanduslikult sõltuvaks sõltuvusainete levitajatest. Ta ei saa ilma mõnuaineteta hakkama ning peab pidevalt otsima võimalusi raha hankimiseks, et annus kätte saada. Samas peab nentima, et sõltlane ei suuda täisväärtuslikult töötada, et ausal teel raha teenida. Nii saab sõltuvus, eriti narkomaania, varem või hiljem kuritegude algmotiiviks.

Seksuaalne. Seksuaalsust mõjutavad just uimastid mitmest küljest. Rikutud hormonaalne tasakaal häirib suguorganite talitlust. Pikaajalise narkootikumide kasutamine järel ei julgeta karskena, so ilma mõjuaineta enam kontakte luua, et olda võimelised füüsiliseks vahekorraks.

Või kui sinnani on siiski jõutud, ei tunta sellest naudingut. Järelkult õnnestub seksuaalelu elada ainult joobeseisundis. Loomuliku seksuaalkäitumise kogemused jäävad noortel saamata.

Sotsiaalne. Sotsiaalne sõltuvus tuleneb seltskonnast, kus sõltuvusaineid koos tarvitatakse.

Sellises sõpruskonnas kujunevad suhted, mis on tihedalt seotud sõltuvusainete tarvitamisega ning sellest tulenevate tegudega, mida avalikkus tavaliselt ei aktsepteeri. Nii tekivad ühised saladused ja rahalised suhted (laenud, võlad, väljapressimised). Kui sõltlane on olnud ravil ja naaseb tagasi samasse seltskonda, kus tema sõltuvus kujunes. On väga tõenäoline, et ta alustab uuesti sõltuvusainete tarvitamisega. Selline sõpruskond ei loovuta oma liikmeid kergelt. Sotsiaalsest sõltuvusest võõrutamine on üks raskemaid protsesse sõltuvuse ravis.

2.3 Statistika

Narkomaania ennetamise riikliku strateegia 2012 (2009) järgi narkomaania muutus Eestis eriti teravaks probleemiks seoses HIV-epideemiaga süstivate narkomaanide hulgas 2000. aastal. Samas tuleb meeles pidada, et narkootikumide süstimine on üksnes osa probleemist, kuigi kõige nähtavam (narkomaaniaga kaasnev sotsiaalne tõrjutus, marginaliseerumine, kuritegevus, turvalisuse vähenemine jms). Narkomaania on väga tihedalt seotud teiste sotsiaalsete probleemidega (tõrjutus, töötus, vaesus jpt). Vastavalt European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs [ESPAD] 2007. aasta uuringule Eesti kooli noored tarvitavad natuke rohkem alkoholi kui noored teistes Euroopa riikides, aga hašiši tarvitamine on Eesti koolinoorte hulgas tunduvalt suurem.

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus (EMCDDA) kirjutab oma aruandes, et Eestis on väga suur süstivate narkomaanide osakaal ja 40% nendest on noored. 2007. aasta ESPADi uuringu ja 2008. aasta riiklike kooliuuringute andmed näitavad, et kanepi elu jooksul tarbimise määr 15–16aastaste kooliõpilaste seas oli kõige kõrgem Tšehhi Vabariigis (45%) ning Eestis. Mõned ELi liikmesriigid on teatanud amfetamiini või ecstasy suhteliselt kõrgest tarbimistasemest (Tšehhi Vabariigis, Eestis, Ühendkuningriigis). 2007. aasta uuringu andmetel on enamikus ELi riikides ecstasy elu jooksul tarbimise levimus 15–16aastaste kooliõpilaste seas 1–5%. Üksnes neli riiki teatasid kõrgematest levimustasemetest: Bulgaaria, Eesti, Slovakkia (kõik 6%) ja Läti (7%). Enamikus riikides jääb nimetatud hinnang 15–64aastaste vanuserühmas enamasti vähem kui ühe ja viie juhtumi vahele 1000 elaniku kohta, erandiks on Eesti, kus teatatakse erakordselt kõrgest näitajast: 15 juhtumit 1000 elaniku kohta.

2010. aasta aruanne: uimastiprobleemide olukord Euroopas andmete järgi Eestis on narkootikumide süstimisega seotud AIDSi haigestumus endiselt kõige kõrgem, 2008. aasta näit oli hinnanguliselt 30,6 uut juhtumit miljoni elaniku kohta, mis võrreldes 2007. aasta 33,5 uue juhtumiga miljoni elaniku kohta näitab langust.

2010. aasta aruanne: uimastiprobleemide olukord Euroopas järgi enamikus Euroopa riikides moodustasid 2008. aastal uimastite tarbimise või tarbimise eesmärgil omamisega seotud õigusrikkumised põhiosa narkoseaduste rikkumisega seotud kuritegudest, kusjuures Eestis, Hispaanias, Prantsusmaal, Austrias, Sloveenias ja Rootsis oli nende suhtarv kõige kõrgem (81–92%).

ERR uudised kirjutavad, et tervise Arengu Instituudi andmetel Eestis oli 2010 aastal ligi 14 000 süstivat narkomaani. Uimastitarvitajate arv on Eestis aastatega pidevalt noorenenud ja ka suurenenud. 14 000 süstivast narkomaanist on ligi 10 000 Harjumaal ja ligikaudu 2500 Ida-Virumaal.

Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012 (2009) järgi Eestis on uimastite esmatarbivate vanus pidevalt langeb kuid samas on püsiv kasv sõltuvusainete tarbimises laste ja noorukite seas. Eestis on kõrge veenisiseselt narkootikumide tarbivate isikute arv ja jääb ka HIV-nakkuse kiire levik (ennekõike veenisüstivate uimastisõitlaste seas).

Noorte narkomaanide arvu suurenemise üheks põhjuseks on kvaliteetse uimastipreventsiooni puudumine.

Vastavalt Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistikule 2010-2018 tegevusvaldkonna tervis ja heaolu eesmärgiks on toetada noorte tervist ja heaolu, panes rõhku vaimse ja seksuaalse tervise tugevdamisele, spordile, kehalisele aktiivsusele ja tervislikele eluviisidele ning vigastuste, söömishäirete, sõltuvuste ja ainete kuritarvitamise vältimisele ja ravile.

Täiendavad materjalid tutvumiseks:

1. Euroopa narkootikumide ja narkomaania Seirekeskus. Narkoprobleemide olukord Euroopa Liidus ja Norras. 2010. - <http://www.aids.ee/portfell/narko.pdf>
2. Euroopa uimastialane algatus (EAD) - http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Narkomaania/European_Action_on_Drugs_Leaflet_LR_ET.pdf

2.4 Sedusandlus. Strateegiad

Vastavalt Euroopa Liidu Narkostrategiale narkopoliitikas jaotatakse meetmed kahte gruppi (nn narkopoliitika valdkonda):

1. nõudluse vähendamine;
2. pakkumise vähendamine.

Nõudluse vähendamise süsteem hõlmab järgmisi meetmeid, mis rakendavad kõiki teaduse viimastel edusammudel põhinevaid võimalusi:

1. narkootikumide tarbimise alustamise ennetamine;
2. katselise tarbimise regulaarseks tarbimiseks muutumise ennetamine;
3. varajane sekkumine riskantsetesse tarbimisharjumustesse;
4. raviprogrammide pakkumine;
5. rehabilitatsiooni- ja sotsiaalse reintegratsiooni programmide pakkumine;
6. narkootikumidega seotud tervisekahjustuste ja sotsiaalsete kahjude vähendamine.

Nõudluse vähendamise alal on määratletud järgmised prioriteedid:

1. ennetusprogrammidele juurdepääsu ja nende tõhususe parandamine (esialgsest mõjust kuni pikaajalise jätkusuutlikkuseni) ning psühhoaktiivsete ainete tarbimise ohtude ning sellega seotud tagajärgede alase teadlikkuse tõstmine. Neil eesmärkidel peavad ennetusmeetmed hõlmama varajasi riskifaktoreid, avastamist, suunatud ennetustegevust ja perekonna-ühiskonnapõhist ennetamist;
2. juurdepääsu parandamine sekkumisprogrammidele (-meetmetele), eelkõige noorte jaoks, kes kasutavad psühhoaktiivseid aineid katseliselt;
3. juurdepääsu parandamine sihtotstarbelistele ja mitmekülgsetele raviprogrammidele, sealhulgas programmidele, mis hõlmavad kombineeritud psühhosotsiaalset ja farmakoloogilist abi. Raviprogrammide tõhususe astet tuleb pidevalt hinnata. Psühhoaktiivsete ainete tarbimisest põhjustatud terviseprobleemide ravist peab saama tervishoiupoliitika lahutamatu osa;
4. HIV/AIDSi, hepatiidi, muude nakkuste ja haiguste ning narkootikumidest tulenevate tervisekahjustuste ennetamise ja raviga ning sotsiaalsete kahjude ennetamisega seotud teenuste ja neile juurdepääsu parandamine.

Pakkumise vähendamine põhimõtteliselt tähendab see ka kättesaadavuse vähendamist. Narkootikumide tootmise, narkokaubanduse, narkootikumide lähteainete, narkokaubanduse ja terrorismi rahastamise ning narkokuritegevusega seotud rahapesu

kontrollimiseks tuleb keskenduda organiseeritud narkokuritegevusele ning otsida teid narkokuritegevust ennetavate meetmete intensiivistamiseks.

Selleks, et uimastikontroll oleks tulemuslik, tuleb välja töötada vastav juriidiline alus – karistused seaduste rikkumisel jne; ülesse ehitada seaduste järelvalve struktuur; välja töötada kuritegevuse ennetuse kava.

Narkomaania rakendusplaani aastateks 2010-2011 alusel, strateegiline eesmärk number üks on narkootikumide elu jooksul tarvitanute osakaal 15–16-aastaste vanuserühmas ei ületa 2007. aasta taset (2007: 30%). Samas ka narkootikumide elu jooksul tarvitanute osakaal täiskasvanud elanikkonnas ei ületa 2008. aasta taset (2008: mehed 29%; naised 14% 15–64-aastastel) ja narkomaania ennetamise alased õppematerjalid haridusasutustele on heaks kiidetud REKK poolt.

Täiendavad materjalid tutvumiseks:

1. Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012 . -
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Narkomaania_ennetamise_riiklik_strateegia_aastani_2012.pdf
2. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus -
<https://www.riigiteataja.ee/akt/117022011005>
3. Karistusseadustik. Narkootikumidega seotud süüteod -
<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011052>

Kasulikud lingid uimasti teema kohta:

1. <http://www.narko.ee/>
2. <http://www.alkoinfo.ee/>
3. <http://www.politsei.ee/et/nouanded/narko/>
4. <http://www.tai.ee/>

3. Kriminaalkäitumine. Põhjused

MÕELGE! Mis on kuritegevus?

Kuritegevust defineeritakse kui tegevust, mis on keelatud mingi võimu – kohaliku, riikliku või rahvusvahelise – poolt.

Noorsookuritegevus (delinkventsus) tähendab seda, et nimetatud teod on toime pandud alla 18-aastate isikute poolt.

Väärteo toimepannut sageli delikveendiks ei nimeta, kasutades sellise noore puhul mõistet alaealine õigusrikkuja.

MÕELGE! Miks noored sooritavad kuritegu?

Kuritegevuse põhjused 1966 aastal G.M. Minkovski toob välja 10 kuritegevuse põhjust nimetab neid sotsiaalseteks põhjusteks:

1. peamiseks sotsiaalseks põhjuseks ühiselureeglite rikkumises on masside eksploateerimine, nende häda ja viletsus,
2. laste kodutus,
3. vale kasvatus,
4. laostav mõju,
5. halb eeskuju perekonnas,
6. halb eeskuju ümbruskonnas,
7. halb eeskuju töökohas,
8. halb eeskuju õppeasutustes,
9. ahvatlemine teiste poolt,
10. mõnede raamatute ja filmide negatiivne mõju.

1988 aastal J. Saar toob välja alaealiste kuritegevuse põhjused järgmiselt:

1. Negatiivne suhtumine perekonda.
2. Negatiivne suhtumine vaimsesse keskkonda.
3. Füüsilise eneseteostuse kõrge väärtustamine.
4. Meelelahutuse kõrge väärtustamine.
5. Negatiivsed näitajad: klassikursuse kordamine, ei õpita ega tööta, tarvitatakse alkoholi, on oldud seksuaalvahekorras, on põgenetud kodust.
6. Hirmu vähenemine võimaliku karistuse eest.
7. Vabaduskaotust ei võeta kui häbi endale ega lähedastele.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal “Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus” 2005 aastal toob välja järgmised põhjused:

1. Lagunenud pere või ka probleemid pere- ja tööelu ühitamisel, mis üha sagedamini viivad soovitava tähelepanu vajakajäämiseni ning lastele seatavate piirangute ja kontrolli puudumiseni. Selle tagajärjel võib juhtuda, et noored püüavad nimetatud vajakajäämisi kompenseerida, ühinedes noortekampadega, mille liikmeid ühendab samasugune ideoloogia, etniline taust, muusika- või spordihuvi jne, kuid millele on tavaliselt omane õigustrikkuv käitumine. Niisugustes rühmades on levinud antisotsiaalne (vandalism, grafiti) või lausa vägivaldne või kuritegelik käitumine.
2. Sotsiaalmajanduslik marginaliseerumine või vaesus, mis muudab kohase ühiskonda integreerumise alaealise jaoks keeruliseks. See ilmneb sagedamini sisserännanute perekondadest pärit alaealiste seas (eriti kaitsetud on saatjata alaealised sisserändajad) ning suurte linnade teatud getodes, mille inimvaenulik linnakujundus soodustab veelgi ängistuse ja agressiivsuse teket.
3. Koolist puudumine ja ebaedu hariduse omandamisel, mis põhjustab juba koolis “siltide kleepimist” või sotsiaalset häbimärgistamist ning sageli sillutab teed antisotsiaalseks käitumiseks või õigusrikkumisteks.
4. Töötus, mis on noorte seas eriti suur ning põhjustab sageli pettumust ja meeleheidet, luues nii kasvulava kuritegelikule käitumisele.
5. Mõnede meediakanalite teatud saadetes või alaealistele mõeldud videomängudes vägivaldsete kuvandite ja suhtumiste edastamine, mis kujundab noortes väärtushinnangute süsteemi, milles vägivalda võetakse aktsepteeritava käitumisena.
6. Narkootikumide ja toksiliste ainete tarvitamine, mis ajendab sõltlast sageli õigusrikkumiste toimepanemisele oma sõltuvuse rahuldamiseks. Lisaks vähenevad või kaovad nimetatud ainete toime all ja ärajäämanähtude korral tavapärased pidurprotsessid. Siinkohal tuleks mainida ka alkoholi liigtarbimist (isegi kui seda juhtub harva), kuna see on üks peamisi faktoreid, mis viib vandalismi ja ohtliku sõidukijuhtimiseni.
7. Eelmises punktis nimetatud teguri kaasnähuna või sellest sõltumatult tuleb nimetada tavaliselt ka sotsiaalse keskkonna teguritega seotud isiksuse- ja käitumishäireid, mis panevad noore käituma impulsiivselt ja mõtlematult, pidamata kinni kehtivatest sotsiaalse käitumise normidest.
8. Puudujäägid õpetamises ning püüdes anda edasi ühiskondlikke ja kodanikuvärtusi nagu reeglite järgimine, solidaarsus, suuremeeldus, sallivus, teiste austamine, enesekriitika, empaatia, kõrged töönormid jms, mida meie globaliseerunud ühiskondades kipuvad üha enam asendama utilitaarsed väärtused nagu individualism,

konkurents ja liigtarbimine, mis teatavate asjaolude puhul võib viia mõningase sotsiaalse anoomiani.

Täiendav materjal tutvumiseks:

1. A. Markina, B. Šahverdov-Žarkovski. Eesti alaealiste hälbiv käitumine -

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52478/5.+Eesti+alaealiste+h%E4lbiv+k%E4itumine.pdf>

3.1 Statistika

Noorteseire indikaatorite andmetel 2010. a. statistika järgi alaealiste poolt toime pandud väärtegude arv oli kokku 22107, võrreldes viimase kahe aastaga väärtegude arv langeb (2008 – 32717, 2009-26878). Kõige rohkem on alkoholiseaduse rikkumisi. Alaealiste komisjonide 2010.a analüüsi järgi 2010.a. arutati alaealiste komisjonides õigusrikkumisi, mida on võrreldes 2009.a. statistikaga üle 20% vähem.

Justiitsministeeriumi kriminaalosakonna andmetel 2010. aastal tehti kindlaks 1653 isikut, kes kuriteo ajal olid alaealised ehk 14–17 aastat vanad, neist poisse oli 82%. 2010. aastal registreeriti politsei andmetel 1788 alaealiste kuritegu. Nagu varasematel aastatel domineerivad alaealiste kuritegude seas vargused ja muud varavastased kuriteod, mis moodustasid 2010. aastal alaealiste kuritegudest 48%; järgnesid vägivallakuriteod (38%), avaliku rahu (12%) ja avaliku usalduse vastased (7%) ning muud liiki kuriteod (6%).

Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012 järgi Eestit iseloomustab narkootikumidega seotud õigusrikkumiste arvu kasv.

Kriminaalstatistika järgi kõige enam vange oli vanuses 30–39 aastat (1096 isikut). Neile järgnes 18–24-aastaste vanuserühm (675 isikut). Vanusjaotuses polnud 2010. aasta jooksul märgatavaid muutusi. Süüdimõistetutest oli täisealisi mehi 2550 ja naisi 149 ning alaealisi 20 (19 poissi ja 1 tüdruk). Alaealiste komisjonide 2010.a. analüüsist selgub, et 60% rikkumisi on toime pandud noorte seas, kes on alla 14.a. vanad ning 40% 14-18.a. noorte seas.

Noorte kuritegevus on viimasel ajal langenud. Selleks on mitu põhjust – üheks põhjuseks on muudatused seadustes. Samas on vaja arendada ennetustööd ehk kriminaalpreventsiooni, mis tänapäeva Eestis ei ole heal tasemel. Probleemid on ressursside nappuses (nii finantskui ka inimressursi nappuses). Kokkuhoiu mõttes on lihtsam ennetada, kui tegeleda tagajärgedega. Just ennetustööle tuleb pöörata rohkem tähelepanu ning jõudu.

Täiendav materjal tutvumiseks:

1 . Kuritegevus Eestis 2010 -

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54700/KuritegevusEestis2010_web.pdf

3.2 Seadusandlus

Palun tutvuge Kuriteoennetuse Sihtasutuse 2010 materjaliga – Lapsed ja alaealised. Süüteod: väärteod ja kuriteod -

http://www.kesa.ee/download/raamatud/UUSIM-lapsed&alaealised_est.pdf

Ja KINNITATUD Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 15. juuni 2010 käskkirjaga nr 265 KORRARIKKUMISE TOIME PANNUD VÕI ABI VAJAVATE LASTE KOHTLEMISE JUHENDIGA

I. ÜLDSÄTTED

1. Juhendiga sätestatakse korrarikkumise toime pannud laste kohtlemise põhimõtted, infovahetuse korraldamine teiste lastega tegelevate asutuste ja organisatsioonidega ja lapse seadusliku esindajaga, kadunud või ohtu sattunud ja abi vajavate lastega tegelemise kord ning hädaohus olevate laste sotsiaalhoolekandetasutusele üleandmise kord, samuti täpsustatakse erinevates õigusaktides sätestatud laste kohtlemise põhimõtteid ja lastega teostatavate menetlustoimingute eritingimusi.

2. Juhendi täitmisel juhendatakse Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu õigusaktidest.

3. Juhendis kasutatakse mõisteid järgmises tähenduses:

3.1. laps – noorem kui 18-aastane isik (Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (LaKS) § 2);

3.2. seadusliku aluseta Eestis viibiv laps – alla 18-aastane välismaalane, kes viibib Eesti Vabariigis seadusliku aluseta (välismaalaste seadus (VMS) § 51);

3.3. süüvõimeline laps – 14-18-aastane süüdiv isik (karistusseadustik (KarS) § 33);

3.4. süüvõimetu laps – noorem kui 14-aastane isik või süüdimatuks tunnistatud 14 kuni 18 aastane isik (KarS § 33);

3.5. lapse seaduslik esindaja – lapsevanem või kohtu määratud eestkostja, nende puudumise korral valla- või linnavalitsus (perekonnaseadus (PKS) §-d 50, 95 ja 97; sotsiaalhoolekande seadus (SHS) § 24);

3.6. lapse kinnipidamine – lapse politseiasutusse toimetamine abi ja kaitse korraldamiseks (politsei ja piirivalve seadus (PPS) § 733);

3.7. lapse toimetamine politsei ametiruumi – lapse liikumisvabaduse piiramine ja

politseiasutusse toimetamine lapse isikusamasuse tuvastamiseks (PPS § 718) või lapse poolt toime pandud süüteotunnustega teo asjaolude selgitamiseks (LaKS § 32 ja haldusmenetluse seadus § 3) ja seaduslikule esindajale üleandmiseks;

3.8. lapse halduskinnipidamine väljasaatmismenetluses – lapse vabaduse piiramine tema väljasaatmise otsustamiseks, ettekirjutuse tegemiseks ja väljasaatmiseks (väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse (VSS) alusel);

3.9. oluline menetlusotsus – väärteomenetluse otsus, tõkendina vahistamine, halduskohtu määrus lapse väljasaatmiskeskusesse paigutamiseks või kriminaalasja prokuratuuri saatmine menetlusotsuse vastuvõtmiseks;

3.10. abivajav laps – laps, kes on tingimustes, mis ohustavad tema tervist või kes oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut ning kes vajab sotsiaalmetnike sekkumist ümbritsevate tingimuste parandamiseks (LaKS § 32);

3.11. hädaohus olev laps - laps, kes on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist või kes oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut ning kes vajab kiiret eraldamist ja sotsiaalhoolekandetasutusse paigutamist (LaKS § 32);

3.12. saatjata laps – alla 18-aastane isik, kes ületab riigipiiri ilma oma seadusliku esindaja nõusoleku või teadmista või kes saabub või on saanud Eestisse ilma vanema või eestkostjata. Samuti laps, kes jääb Eestis viibides ilma vanema või eestkostjata (välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (VRKS) § 6);

3.13. kõrvaline saatja – lapsega koos reisiv isik, kes lapsega koos riigipiiri ületades ei ole lapse seaduslik esindaja ega oma pädevat nõusolekut lapse seaduslikult esindajalt lapse üle riigipiiri toimetamiseks;

3.14. rahvusvahelise kaitse menetlus – menetlus, mis viiakse läbi välismaalasega, kes on esitanud varjupaigataotluse, ajutise kaitse taotluse või rahvusvahelise kaitse pikendamise taotluse;

3.15. noorsoopolitseiniku teenistuspiirkond –noorsoopolitseinikule või noorsoopolitseinike grupile teenindamiseks määratud territoorium.

4. Põhitööna lastega tegelevatele politseiametnikele tagatakse töökohustuste täitmiseks vajalik eriväljaõpe, täiendkoolitus ning vahendid.

II. LASTE KOHTLEMISE ÜLDPÕHIMÕTTED

5. Iga last tuleb kohelda nagu isiksust, arvestades tema iga, sugu, rassi, usulisi tõekspidamisi, rahvuslikku ja sotsiaalset eripära ja muid lapse individuaalsusest lähtuvaid eripärasid.

6. Lapsele tuleb igas menetluses selgitada tema õigusi ja menetlustoimingu eesmärki

lapsele arusaadaval moel arvestades lapse iga, küpsust, teadmisi ja rolli konkreetses menetluses.

7. Lapse alavääristamine, hirmutamine ja tema väarikuse alandamine on lubamatu.

8. Igal lastega puutumuses oleval juhul tuleb esikohale seada lapse ohutus ja tema õiguste austamine.

9. Lapse liikumisvabaduse piiramisel st lapse politsei ametiruumi toimetamisel või lapse kinnipidamisel, samuti erinevates menetlustes mõjutusvahendite valikul tuleb lähtuda seadustest ja lapse elu, tervise ning arengu huvidest.

10. Igast lapse liikumisvabaduse piiramisest tuleb viivitamatult teavitada tema seaduslikku esindajat. Kui lapse liikumisvabadus on piiratud tema elu ja tervise kaitseks ja on alust arvata, et lapse elu ja tervist ohustab tema seaduslik esindaja, tuleb lapse liikumisvabaduse piiramisest koheselt teavitada kohaliku omavalitsuse lastekaitse- või sotsiaaltöötajat.

III. NOORSOOPOLITSEI PÕHIÜLESANDED

11. Noorsoopolitsei põhiülesanded on:

11.1. laste poolt toime pandavate süütegude ennetamine, tõkestamine ja avastamine;

11.2. vanuse tõttu süüvõimetute laste toime pandud kuriteo tunnustega tegude menetlemine;

11.3. laste toime pandud väärtegude menetlemine;

11.4. laste õiguste kaitsmine oma pädevuse piires.

12. Noorsoopolitseinikud oma põhiülesannete täitmiseks:

12.1. korraldavad ja osalevad laste poolt toime pandavate süütegude avastamisele, tõkestamisele ja ennetamisele suunatud tegevustes;

12.2. analüüsivad ja üldistavad oma teenistuspiirkonnas laste süütegevuse olukorda ning teevad ettepanekuid töö paremaks korraldamiseks;

12.3. tegelevad vastavalt asutusesiseselt määratud tööjaotuse ja tööaja korraldusele politseiasutusse toimetatud lastega;

12.4. lahendavad teateid, mis käsitlevad laste toime pandud korrariikumisi v.a süüvõimeliste laste toime pandud kuritegude kohta esitatud avaldusi;

12.5. osalevad laste esimeses tagaotsimises;

12.6. menetlevad laste toime pandud väärtegevusi ja vanuse tõttu süüvõimetute laste toime pandud kuriteotunnustega tegusid;

12.7. koostöös kommunikatsioonibürooga osalevad laste korrariikumistega seonduvate probleemide selgitamisel ja ennetustegevuse meedias kajastamisel;

12.8. teevad koostööd lastega tegelevate ametkondade ja politseiametnikega, vahetades teavet korrarikkujate ja korrarikkumisi soodustavate asjaolude kohta;

12.9. osalevad laste korrarikkumiste ennetamise, laste kaitse ja korrarikkumistega tegelevate komisjonide töös;

12.10. väljastavad teateid ja esildisi korrarikkumisi toime pannud ja/või abi vajavate laste kohta kohaliku omavalitsuse sotsiaal- või lastekaitsetöötajatele LaKS §-s 59 ja SHS §-s 37 sätestatu põhjal. Muudele asutustele edastatakse andmeid isikuandmete kaitse seaduse järgi.

IV. LASTEGA TÖÖLE SPETSIALISEERUNUD KRIMINAALBÜROO POLITSEIAMETNIKE ÜLESANDED

13. Kriminaalbüroode lastekaitseteenistused või lastekaitse talitus menetlevad, ennetavad ja tõkestavad laste vastu suunatud isikuvastaseid süütegusid vastavalt prefektuuride põhimääruses sätestatule.

14. Kriminaalbüroos laste kuritegusid menetlema määratud politseiametnikud menetlevad:

14.1. süüvõimeliste laste toime pandud kuritegusid;

14.2. laste suhtes toime pandud kuritegusid v.a vastavalt prefektuuri põhimäärusele lastekaitseteenistuse pädevuses olevad kuriteod;

14.3. kuritegusid, kus kahtlustatav isik on kõigi kogutud tõendite põhjal laps, kuid kelle isik on tuvastamata. Juhul kui kriminaalasja menetlemisel ilmneb, et kuriteo on toime pannud vanuse tõttu süüvõimetu laps, vormistavad politseiametnikud kriminaalmenetluse lõpetamise materjalid, mis edastatakse alaealiste komisjonile.

15. Noorsoopolitsei ja lastele spetsialiseerunud kriminaalbüroo politseiametnikud vahetavad omavahel informatsiooni:

15.1. süütegusid toime pannud laste kohta;

15.2. laste kogunemiskohtade ja tutvusringkondade kohta;

15.3. muude laste süütegude toimepanemist soodustavate asjaolude kohta.

V. LAPSE ISIKUSAMASUSE TUVASTAMINE JA SÜNDMUSKOHAL LAPSEGA TEGELEMINE

16. Lapse isikusamasus tuvastatakse kui see on vajalik ohu väljaselgitamiseks, tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks või kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse või süüteo menetluse tagamiseks vastavalt PPS § 718 võimaluse korral sündmuskohal.

17. Korrarikkumisega otseses seoses oleva lapsega tehakse võimalikud menetlustoimingud sündmuskohal. Juhul kui puudub alus ja vajadus lapse kinnipidamiseks või politsei ametiruumi toimetamiseks, lubatakse lapsel lahkuda, arvestades LaKS-s määratud laste öise liikumiskeelu nõudeid ja võimalikke ohte lapsele juhul, kui ta lahkub iseseisvalt.

18. Menetlusaluse lapsega sündmuskohal tehtavatest menetlustoimingutest (sh hoiustrahvi määramisest) informeeritakse esimesel võimalusel lapse seaduslikku esindajat, teavitamise kohta tehakse märge menetlustoimingu protokollis.

VI. LAPSE KÜSITLEMINE JA SELETUSE VÕTMINE

19. Last võib küsitleda, kui on alust arvata, et tal on ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks või korrarikkumise asjaolude väljaselgitamiseks või kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks vajalikke andmeid (PPS 716). Last võib küsitleda ka teda ennast ähvardava ohu ulatuse kindlaks tegemiseks.

20. Lapse küsitlemine vormistatakse alaealise seletusena (lisa 1), kui laps seda soovib või seda peab vajalikuks politsei. Seletuse võib laps anda omakäeliselt.

21. Juhul kui laps on küsitlemiseks toimetatud politsei ametiruumidesse, toimub küsitlemine teistest politseiasutusse toimetatud isikutest eraldi, vajadusel kaasatakse küsitlemise juurde vastava ala spetsialist.

22. Last küsitlema asudes on politseiametnikul kohustus selgitada lapsele arusaadavalt tema õiguseid ja teha lapsele ettepanek rääkida kõike, mida ta küsitluse aluseks olevast juhtumist teab.

VII. LAPSE KINNIPIDAMINE

23. Abi ja kaitset vajav laps peetakse kinni juhul, kui on ohustatud tema elu või kehaline puutumatus. Lapse kinnipidamisest tuleb viivitamatult teatada tema seaduslikule esindajale või täisealisele perekonnaliikmele. Juhul kui oht lähtub lapse seaduslikust esindajast või täiskasvanud pereliikmest, teavitatakse lastekaitse- või sotsiaalametnikku. Vajadusel tuleb lapsele korraldada viivitamatu sotsiaalhoolekandeametisse või tervishoiuasutusse paigutamine.

24. Kinnipeetavat last hoitakse täisealistest kinnipeetavatest eraldi. Samuti hoitakse eraldi erisoolisi lapsi. Erandina on lubatud ühest perekonnast pärit laste koos hoidmine väljasaatmiskeskuses tingimusel, et on tagatud eri soost lastele vajalik privaatsus puhkamise ja hügieeniprotseduuride teostamise ajal.

25. Kinnipeetavale lapsele peab olema tagatud kokkusaamine tema seadusliku esindajaga, täisväärtuslik toit ning nõuetekohane arsti- ja hingeabi.

VIII. LAPSE SUNDTOOMINE

26. Lapse suhtes võib kohaldada sundtoomist (PPS § 717), kui on alust arvata, et tal on olulist teavet, mis on vajalik kõrgendatud ohu tõrjumiseks. Riikliku järelevalve meetet, milleks laps sundtuuakse, kohaldatakse viivitamata. Kui lapse sundtoomine vahetult enne meetme kohaldamist ei ole võimalik, võib last kinni pidada, kuid mitte kauem kui 12 tundi.

27. Lapse sundtoomisel alaealiste komisjoni istungile teatatakse lapsele sundtoomise põhjus ja selgitatakse tema õigusi. Last, kes asub alaealiste komisjoniga samas asulas, võib kinni pidada kuni 18 tundi enne menetlustoimingu või alaealiste komisjoni istungi algust. Teisest asulast sundtoomise korral ei tohi kinnipidamise tähtaeg alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) § 18 lg-te 3 ja 4 põhjal ületada 48 tundi. Sundtoomise määruse alusel hoitakse last vanusest olenemata politsei arestimajas, kus on eraldi kambrid laste jaoks.

28. Lapse sundtoomisel seoses süüteo menetlusega võib last kinni pidada nii kaua, kui see on vajalik sundtoomise aluseks oleva menetlustoimingu tegemiseks, kuid mitte kauem kui nelikümmend kaheksa tundi (kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) § 139).

29. Lapse sundtoomisest tuleb teavitada lapse seaduslikku esindajat.

IX. LAPSE TOIMETAMINE POLITSEI AMETIRUUMIDESSE

30. Laps toimetatakse politsei ametiruumidesse juhul, kui vajalikke toiminguid ei ole võimalik või otstarbekas teostada kohapeal.

31. Lapse politsei ametiruumidesse toimetamisest teavitatakse viivitamatult tema seaduslikku esindajat või täiskasvanud perekonnaliiget.

32. Last võib toimetada politsei ametiruumidesse haldusmenetluse teostamiseks LaKS §-s 32 ettenähtud aluste ilmnemise korral lapse suhtes:

32.1. kes on teadmata kadunud isikuna tagaotsitav – kadumise asjaolude selgitamiseks ja seaduslikule esindajale üleandmise korraldamiseks;

32.2. kelle isikut pole võimalik tuvastada kohapeal – isikusamasuse tuvastamiseks, korrariikumise asjaolude väljaselgitamiseks ning edasise abi ja kaitse korraldamiseks;

32.3. kes on rikkunud liikumisvabaduse piirangut – tema üleandmiseks lapse seaduslikule esindajale või täiskasvanud perekonnaliikmele;

32.4. kes on vanuse tõttu süüvõimetuna toime pannud süüteo tunnustega teo – selle

asjaolude selgitamiseks ning tema üleandmiseks lapse seaduslikule esindajale või täiskasvanud perekonnaliikmele.

33. Lapse toimetamisel politsei ametiruumi on vahetu sunni kasutamine üldjuhul keelatud.

34. Lapse toimetamisel politsei ametiruumi tuleb lapsele tagada asjaomane järelevalve. Juhul kui puudub alus lapse kinnipidamiseks, on keelatud politsei ametiruumi toimetatud lapse paigutamine kinnipidamiskambrisse.

35. Lapse toimetamise kohta politsei ametiruumi tehakse märke politsei andmekogusse.

36. Süüteotunnustega teo toime pannud, kuid vanuse tõttu süüvõimetut last küsitletakse toime pandud korrarikkumise asjaolude välja selgitamiseks viivitamata politseiasutuse laste ülekuulamisruumis või selle puudumise korral politsei muus ametiruumis.

X. TOIMINGUD JOOBETUNNUSTEGA LAPSEGA

37. Alkoholi tarvitamise ilmsete tunnustega lapsel kontrollitakse indikaatorvahendiga alkoholi esinemist organismis (PPS § 723 p 3) ja ta toimetatakse kinnipidamiskohajärgsesse prefektuuri vajaliku abi ja kaitse korraldamiseks ning korrarikkumise asjas haldusmenetluse või väärteomaterjalide vormistamiseks.

38. Joobeseisundis lapsele kutsutakse vajadusel kiirabi ning olenevalt tervishoiutöötaja otsusest toimetatakse laps raviasutusse või antakse üle tema seaduslikule esindajale. Juhul kui lapse kinnipidamiskohajärgse prefektuuri piires ei ole teda võimalik üle anda seaduslikule esindajale, täisealisele perekonnaliikmele ega sotsiaalhoolekandeametusele, toimetatakse ilmsete joobetunnustega laps kainenema.

39. Narkootilise või psühhotroopse aine või muu sarnase toimega aine tarvitamise ilmsete tunnustega lapsele kutsutakse kiirabi või ta toimetatakse tervishoiuasutusse vajaliku abi osutamiseks ning joobe tuvastamiseks. Olenevalt tervishoiutöötaja otsusest paigutatakse laps tervishoiuasutusse või toimetatakse laps kinnipidamiskohajärgsesse prefektuuri vajaliku abi ja kaitse korraldamiseks ning korrarikkumise asjas haldusmenetluse või väärteomaterjalide vormistamiseks. Pärast vajalike menetlustoimingute teostamist antakse laps üle tema seaduslikule esindajale. Juhul kui lapse kinnipidamiskohajärgse prefektuuri piires ei ole teda võimalik üle anda seaduslikule esindajale, täisealisele perekonnaliikmele ega sotsiaalhoolekandeametusele, toimetatakse laps kainenema.

XI. LASTE ERIKOHTLEMINE VÄÄRTEOMENETLUSES

40. Last, kelle kohta on põhjendatult alust arvata, et ta on toime pannud väärteo, võib kinni pidada väärteomenetluse seadustiku (VTMS) §-des 44–46 toodud alusel ja korras.

41. Väärteo toimepanemises kahtlustatava süüvõimelise lapsega tehakse menetlustoimingud VTMS nõuete kohaselt järgmiste erisustega:

41.1. lapse toimetamisest politsei ametiruumidesse menetlustoimingute teostamiseks teatatakse viivitamatult võimalusel tema seaduslikule esindajale või täisealisele perekonnaliikmele vastavalt VTMS § 46 lõikes 4 ettenähtule;

41.2. väärteo toime pannud süüvõimelise lapse kinnipidamisel või muu menetlustoimingu tegemisel selgitab menetleja lapsele VTMS § 19 järgi ettenähtud õigusi ja kohustusi lapsele arusaadaval viisil, mille kohta laps annab oma allkirja menetlustoimingu protokollile;

41.3. menetleja võimaldab lapse nõudmise korral koheselt ühenduse võtmise lapse kaitsjaga;

41.4. väärteomenetluse alustamisest informeeritakse lapse seaduslikku esindajat.

Informeerimise kohta tehakse märge väärteotoimikusse;

41.5. väärteomenetluse otsusest informeeritakse lapse seaduslikku esindajat esimesel võimalusel.

42. Juhul kui süüvõimetu laps on toime pannud väärteo tunnustega korrarikkumise, otsustab menetleja lisaks väärteomenetluse alustamata jätmisele ka materjalide lapse elukohajärgsele alaealiste komisjonile edastamise vajaduse.

43. Vanuse tõttu süüvõimetu laps kuulatakse üle vastavalt KrMS § 70 nõuetele ja ülekuulamine vormistatakse alla 14 aastase isiku ülekuulamise protokollil plangile (lisa 4).

44. Süüvõimetu lapse ülekuulamisele spetsialisti kaasates on menetlejal kohustus veenduda kaasatava spetsialisti kvalifikatsioonis ja sobivuses. Ohvriabitöötaja võib kaasata juhul, kui tal on KrMS § 70 loetletud spetsialisti kvalifikatsioon.

45. Süüvõimetut last üle kuulama asudes on politseiametnikul kohustus selgitada lapsele arusaadavalt tema õiguseid lähtuvalt tema rollist (tunnistaja, kannatanu või teo toime pannud isik) menetluses olevas juhtumis ja teha lapsele ettepanek rääkida kõike, mida ta menetluses olevast juhtumist teab.

XII. LASTE ERIKOHTLEMINE KRIMINAALMENETLUSES

46. Laste poolt toime pandud kuritegude menetlemine ei tohi üldjuhul kesta üle kolme kuu, alates lapse kahtlustatavana esmaülekuulamisest kuni kriminaalaja prokuratuuri

saatmiseni menetlusotsuse vastuvõtmiseks. Kahe või enama kahtlustatava puhul loetakse tähtaja alguseks esimese kahtlustatava esmaülekuulamise aeg.

47. Ülekuulamine

47.1. Üldjuhul kuulatakse lapsest tunnistaja ja kannatanu üle alaealiste ülekuulamisruumis, mis on sisustatud lapse iga arvestava sisustuse ja salvestustehnikaga. Isikuvastaste ja seksuaalkuritegude puhul tuleb vältida alla 14-aastaste laste mitmekordset ülekuulamist ning üldjuhul tuleb ülekuulamised videosalvestada.

47.2. Ülekuulamisest osavõtva spetsialisti (KrMS § 70) valib menetleja, lähtudes isiku võimest lastega töötada, erialasest haridusest, töökogemusest ja koolitusest. Eelistatud on piirkonna lastekaitsetöötaja, kellel on olnud varasem kokkupuude ülekuulatavaga. Samuti võib ülekuulamisele kaasata ohvriabispetsialisti, kes on nõustanud kannatanut. Ohvriabitöötaja võib ülekuulamisele kaasata vaid juhul, kui tal KrMS § 70 loetletud spetsialisti kvalifikatsioon.

Korduvülekuulamisele tuleb võimaluse korral kaasata spetsialist, kellel on lapsega kontakt juba olemas.

47.3. Ütluste andmisest keeldumise õigust (KrMS § 71) tuleb lapsele selgitada põhjalikult talle arusaadaval viisil, et ta saaks otsustada, kas anda ütlusi, ning vältida hilisemat ütluste andmise keeldumist. Lapsele tema õiguste arusaadavaks tegemisel on soovitatav kasutada spetsialisti abi.

47.4. Lapsest kahtlustatava ülekuulamine (KrMS § 75) ei erine täiskasvanud kahtlustatava ülekuulamisest, kuid tuleb arvestada KrMS § 70 sätestatud alaealise ülekuulamise erisustega.

Lisaks peab menetleja arvestama, et lastega korraldatavad menetlustoimingud peavad olema läbi viidud eakohaselt ning arvestama peab lapse huve.

48. Vanuse tõttu süüvõimetu laps kuulatakse üle järgides KrMSi § 70 kehtestatud nõudeid arvestades lapse rolli (tunnistaja, kannatanu, teo toime pannud isik) menetletavas asjas.

Ülekuulamine vormistatakse alla 14 aastase isiku ülekuulamise protokolliga plangile (lisa 5).

49. Süüvõimetu lapse ülekuulamisele spetsialisti kaasates on menetlejal kohustus veenduda kaasatava spetsialisti kvalifikatsioonis ja sobivuses. Ohvriabitöötaja võib kaasata juhul, kui tal on KrMS § 70 loetletud spetsialisti kvalifikatsioon.

50. Süüvõimetut last üle kuulama asudes on politseiametnikul kohustus selgitada lapsele arusaadavalt tema õiguseid lähtuvalt tema rollist (tunnistaja, kannatanu või teo toime pannud isik) menetluses olevas juhtumis ja teha lapsele ettepanek rääkida kõike, mida ta menetluses olevast juhtumist teab.

51. Esindaja, kaitsja, tsiviilkostja

51.1. Lapsest kannatanu seaduslik esindaja kriminaalmenetluses (KrMS § 41) on tema vanem või eestkostja, kes on kohustatud lapse õigusi ja huve kaitsma (PKS § 50 lg 2, § 92 lg 1, § 97

lg 1). Kui vanemale või eestkostjale on sama kuriteoga samuti tekitatud kahju (sh moraalset kahju, mida võib eeldada eelkõige lapse suhtes toimepandud isikuvastaste kuritegude puhul), siis tuleb nad menetlusse kaasata täiendavate kannatanutena (KrMS 37 lg 1). Lapse seadusliku esindaja ülekuulamine täiendava kannatanuna ei asenda lapsest kannatanu ülekuulamist, vaid üksnes täiendab seda. Erandina, kui kahtlustatav või süüdistatav on lapsest kannatanu seaduslik esindaja või muu lähedane isik ning esineb huvide konflikt, kaasatakse lapse kaitseabinõuna menetlusse kannatanu esindajana kohaliku omavalitsuse sotsiaal- või lastekaitseametnik (SHS § 24).

51.2. Kaitsja osavõtt on kohustuslik igast menetlustoimingust, milles osaleb lapsest kahtlustatav või süüdistatav (KrMS § 45 lg 2 p 1). Kaitsja osavõtt ei ole kohustuslik prokuröri poolt kriminaalmenetluse lõpetamisel KrMS §-de 201 – 2031 alusel.

51.3. Tsiviilkostjaks piisab lapse ühe vanema tunnistamisest (KrMS § 39), kuivõrd võlaõigusseaduse § 137 lg 1 kohaselt vastutavad vanemad solidaarselt. Kriminaalasjades, kus süüdistatavad panid kuriteo toime koos süüvõimetu lapsega, ei kaasata kohtumenetlusse tsiviilkostjana isikut, kes seaduse järgi kannab varalist vastutust süüvõimetu lapse poolt tekitatud kahju eest, kuna süüvõimetu lapse teole ei anta hinnangut kriminaalkohtumenetluses, mistõttu puudub alus tema osas tsiviilhagi läbivaatamiseks.

52. Last ei kaasata jälitustoimingute läbiviimisesse. Kui jälitustoiming viidi läbi lapse suhtes, teavitatakse toimingust tema seaduslikku esindajat vastavalt KrMS §-le 121 ja siseministri 01.11.2004 määruse nr 58 „Jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamise kord” § 2 lõikele 1.

53. Lapse kriminaalasja menetluskiiruse huvides on tema kriminaalasja eraldamine (KrMS § 216 lg 4) võimalik, kui eraldatavas kriminaalasjas on asjaolud selged ja eeldatavasti ei kohaldata üldmenetlust.

54. Kohtueelse menetluse andmete avaldamisel (KrMS § 214) peab menetleja eelkõige jälgima lapse huve ja tagama võimalusel tema anonüümsuse. Vajadusel juhitakse ajakirjaniku tähelepanu Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punktile 3.6, mille järgi lapsi tuleb üldjuhul intervjuuerida lapse vanema või tema eest vastutava täiskasvanu nõusolekul või juuresolekul ning punktile 4.8, mille kohaselt peab ajakirjanik korrarikkumistest, kohtuasjadest ja õnnetustest materjale avaldades kaaluma, kas asjaosalisi on tingimata vaja identifitseerida ning milliseid kannatusi võib see asjaosalistele põhjustada. Ohvreid ja alaealisi kurjategijaid üldjuhul avalikkuse jaoks ei identifitseerita.

55. Laps hüvitab kriminaalmenetluse kulud ise (KrMS § 188), kui omab püsivat või hooajalist sissetulekut. Kui kriminaalmenetluse kulud on kohustatud hüvitama laps, võib menetleja panna kulude hüvitamise tema vanemale, eestkostjale või kasvatusasutusele.

56. Kui kriminaalmenetlust ei alustata või see lõpetatakse põhjusel, et korrarikkumise on toime pannud oma ea tõttu süüvõimetu laps, saadetakse materjalid lapse elukoha järgsele alaealiste komisjonile (KrMS § 201 lg 1).

57. Kriminaalmenetluse lõpetamisel ea tõttu süüvõimetu lapse suhtes peavad lapse elukohajärgsele alaealiste komisjonile saadetavad materjalid sisaldama vähemalt:

57.1. kuriteoavalduse või teate koopia;

57.2. teo toime pannud lapse ülekuulamisprotokolli koopia;

57.3. teo toime pannud lapse iseloomustus tema õppekohast;

57.4. teo toime pannud lapse vanust tõendav dokument kas isikutunnistuse või sünnitunnistuse koopiana või õiendina lapse vanuse kindlaks tegemise kohta registrite andmete põhjal;

57.5. teo toime pannud lapse süüd ja tekitatud kahju tõendavate kriminaalmenetluse materjalide koopiaid;

57.6. kriminaalmenetluse lõpetamise määruse koopia.

58. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu ei ole lubatud täisealise poolt lapse vastu toimepandud kuritegudes (KrMS § 203¹ lg 1 p 2).

59. Kiirmenetlust (KrMS § 2561) ja käskmenetlust (KrMS § 251 lg 2) laste suhtes ei kohaldata.

60. Kuriteos kahtlustatav süüvõimeline laps peetakse kinni KrMS §-de 217 ja 218 alusel ning korras. Kahtlustatavana kinni peetud lapsele antakse võimalus, vastavalt KrMS § 217 lõikes

10 sätestatule, teatada kinnipidamisest oma valikul vähemalt ühele oma täiskasvanud lähedasele või seaduslikule esindajale menetleja kaudu. Kui teavitamine kahjustaks kriminaalmenetlust, võib teatamise võimaldamisest prokuratuuri loal keelduda. Lähedase täiskasvanu teavitamisest keeldumise korral tuleb alati kaaluda lastekaitse või sotsiaaltöötaja kui lapse seadusliku esindaja teavitamise võimalust. Kui langeb ära lapse kahtlustatavana kinnipidamise alus, vabastatakse ta viivitamata.

61. Lastele kohaldatakse tõkendina vahistamist (KrMS § 130) vaid erandjuhul. Menetleja kaasab lapse vahistusmenetlusse LaKS § 35 põhjal pedagoogi või psühholoogi ja arsti, kes saavad vahistusmenetluse käigus avaldada arvamust lapselt vabaduse võtmise kohta kirjalikult või suuliselt. Kui vahistatakse kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunatud laps, teavitab menetleja vahistamisest vastavat õppeasutust.

62. Üldjuhul ei tohi lapse kahtlustatavana vahi all pidamine kesta kauem kui kaks kuud.

63. Süüteomenetluse raames teostatud sundtoomisel antakse sundtoomisele allutatud laps viivitamatult üle süüteo menetlejale.

64. Politseiasutusse toimetatud laps, kes on kuulutatud kriminaalmenetluses tagaotsitavaks, antakse viivitamatult üle tagaotsimise algatajale. Juhul kui tagaotsitava lapse suhtes on eeluurimiskohtunik KrMS §-de 130, 131 ja 132 põhjal koostanud vahistamismääruse, paigutatakse vahistatu arestimajja üldise korra alusel ning antakse esimesel võimalusel üle teda tagaotsitavaks kuulutanud politseiasutusele.

XIII. LASTE PIIRIKONTROLL JA SAATJATA LAPSED

65. Piirikontrollis peab pöörama erilist tähelepanu lastele, sõltumata sellest, kas nad reisivad saatjaga või ilma.

66. Schengeni territooriumi välispiiri ületavaid lapsi kontrollitakse samamoodi kui täiskasvanuid.

67. Saatjaga reisivate laste puhul peab kontrollima, kas lapsi saatvad isikud on nende seaduslikud esindajad või nende volitatud isikud.

68. Kui on tõsine põhjus arvata, et lapsed on ebaseaduslikult lahutatud nende seaduslikust esindajast, tuleb teostada kontroll erilise tähelepanelikkusega. Kontrollimine teostatakse lapse ja teda saatva(te) isiku(te) küsitlemise, reisidokumentide ja andmekogudes andmete võrdlemise ja vajalike päringute teostamise teel.

69. Juhul kui on alust arvata, et laps on ebaseaduslikult lahutatud tema seaduslikust

esindajast, peab kontrolliv ametnik pöörduma Politsei- ja Piirivalveameti piirivalveosakonna välispiiri teabe büroo välispiiride koordinatsiooni keskuse poole (tel 614 9000, 614 9200, 614 9201, 614 9202, 530 28076) vajalike järelepärimiste teostamiseks, et ära hoida lapse röövimist või ebaseaduslikku äraviimist.

70. Saatjata või kõrvalise saatjaga reisivaid lapsi peab hoolikalt kontrollima reisidokumentide ja täiendavate dokumentide põhjaliku kontrollimise teel, tagamaks et lapsed ei lahku Schengeni territooriumilt oma seaduslike esindajate tahte vastaselt.

71. Saatjata lapse piiriületus fikseeritakse piirikontrolli infosüsteemis.

72. Piiriületusel tabatud saatjata või kõrvalise saatjaga reisiv laps, kellel puudub seadusliku esindaja asjakohane luba, tuleks paigutada väljasaatmiskeskusse või sotsiaalhoolekandeametisse üksnes juhul, kui ei ole mingit muud võimalust tagasisaatmismenetlust teostada tõhusalt ja nõuetekohaselt või teda tema seaduslikule esindajale üle anda. Vältida tuleb laste kontakte asjasse mitte puutuvate täiskasvanutega.

73. Piiriületusel tabatud saatjata reisiv laps, kellel puudub seadusliku esindaja asjakohane luba, paigutatakse politseiasutuse saatekirja (lisa 2) alusel lähimasse sotsiaalhoolekandeametisse.

74. Juhul kui politseiasutuse territoriaalse üksuse tööpiirkonnas vajalikku sotsiaalhoolekandeametust ei ole, võib last erandkorras seaduses kehtestatud liikumispiirangu nõuete täitmiseks kinni pidada politseiasutuse ruumides.

75. Pärast lapse sotsiaalhoolekandeametisse paigutamist edastatakse informatsioon vastava (lapse päritoluriigi) riigi saatkonda ja võimalusel lapse seaduslikule esindajale.

76. Juhtudel, kui riigipiiri ületav saatjata või kõrvalise saatjaga laps taotleb varjupaika või kardab oma päritoluriiki tagasi minna, tuleb ühendust võtta Politsei- ja Piirivalveameti piirivalveosakonna, Illuka varjupaigataotlejate vastuvõtukeskusega ning Sotsiaalministeeriumi saatjata ja kaubitsetavate laste kontaktpunktiga, kes tagavad lapse majutamise, hoolekande ja esindaja nimetamise.

77. Varjupaigataotleja puhul on lubamatu päritoluriigi saatkonnaga ühendust võtta.

78. Juhul kui lapse isikusamasust ei ole võimalik politseiasutuses tuvastada, paigutatakse ta politseiasutuse saatekirja (lisa 2) alusel sotsiaalhoolekandeametisse.

79. Kui riiki saabudes puudub lapsel reisidokument ja tema andmed ei ole kantud vanema reisidokumendi, määratletakse tema vanus lapse ja olemasolul teda saatva isiku küsitlusel ning kuni 15-aastane laps paigutatakse politseiasutuse saatekirja (lisa

2) alusel sotsiaalhoolekandeametile, 15–17-aastane mitte EL liikmesriigi kodanikust laps paigutatakse väljasaatmiskeskusesse. Lapse paigutamisel teavitatakse tema päritoluriigi saatkonda.

80. Saatja olemasolul antakse saatjale võimalus dokumendid korrastada saatkonna vahendusel.

XIV. LASTE KOHTLEMISE ERISUSED VÄLJASAATMISMENETLUSES

81. Eestis seadusliku aluseta viibivate laste menetlustoimingute läbiviimisel lähtutakse valdkonda reguleerivatest seadustest (VSS, VMS, HMS) ja nende rakendusaktidest.

82. Eestis seadusliku aluseta viibivat last küsitletakse Eestisse saabumise asjaolude väljaselgitamiseks ja väljasaatmismenetluse lõpule viimiseks.

83. Seadusliku aluseta Eestis viibiv laps peetakse kinni kuni 48 tunniks. Kui 48 tunni jooksul ei ole võimalik väljasaatmist lõpule viia, siis paigutatakse laps halduskohtu loal väljasaatmiskeskusesse (VSK) väljasaatmise lõpuleviimiseks. Alla 16-aastased lapsed paigutatakse VSK-sse ainult koos vanema(te)ga või seadusliku esindajaga ja seda eeldusel, et neid lapsi on võimalik koos eestkostjaga turvaliselt välja saata.

84. Lapse küsitlemine VSK-s toimub teistest VSK-sse paigutatud isikutest eraldi. Last küsitletakse vajadusel vastava ala spetsialisti juuresolekul. Lapse küsitlemisel arvestatakse tema iga ja küpsusastet. Vajadusel kaasatakse küsitlusele tõlk. Küsitluse juures võib viibida lapse seaduslik esindaja. Saatjata lapse küsitlemisel on spetsialisti kaasamine kohustuslik.

85. Väljasaatmiskeskuses kinnipeetavat last hoitakse täisealistest kinnipeetavatest eraldi. Samuti hoitakse eraldi erisolise lapsi, v.a juhul kui tegemist on pereliikmetega. Ühte perekonda kuuluvad lapsed paigutatakse väljasaatmiskeskuse peretuppa.

86. Lapse halduskinnipidamisest teavitatakse viivitamatult tema seaduslikku esindajat või täiskasvanud perekonnaliiget, v.a juhul, kui see pole võimalik.

87. Põhjendatud vajadusel kasutatakse lapse halduskinnipidamisel vahetut sundi.

88. Eestis seadusliku aluseta viibivat alla 15-aastast välismaalast ei karistata väärteokorras, kuna vastavalt välismaalaste seadusele on võimalik oma Eestis viibimist seadustada alates 15 eluaastast.

89. Kõikide Eestis seadusliku aluseta viibivate lastega ja nende menetlusega seotud küsimuste, sh nende Eestis viibimise seadusliku aluse kontrollimise vajaduse korral on võimalik pöörduda tööajal Politsei- ja Piirivalveameti kodakondsus- ja

migratsiooniosakonna (KMO) migratsioonijärelevalve büroo poole järgmistel kontaktidel: telefon: 612 6968; faks: 612 6962; e-post: kmo.mjb@list.politsei.ee.

XV. LASTE KOHTLEMINE RAHVUSVAHELISE KAITSE MENETLUSES

90. Laste, sh saatjata laste rahvusvahelise kaitse menetlus toimub kooskõlas VRKS ja selle rakendusaktidega. Rahvusvahelise kaitse taotluse menetlemisel lähtutakse ka ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (UNHCR) juhendmaterjalidest.

91. Kõikide rahvusvahelise kaitse menetlusega seotud küsimuste korral on võimalik pöörduda tööajal KMO staatuse määramise büroo rahvusvahelise kaitse talituse poole järgmistel kontaktidel: telefon: 605 6987; faks: 605 6990; e-post: kmo.rkt@list.politsei.ee.

XVI. SÜÜVÕIMETU LAPSE SUHTES SÜÜTEOMENETLUSE MITTEALUSTAMISE

HALDUSMENETLUSE TOIMIKULE ESITATAVAD NÕUDED

92. Juhul kui kuriteotunnustega korrarikumise on teada olevalt toime pannud vanuse tõttu süüvõimetu laps, edastatakse materjalid juhtumi kohta koheselt noorsoopolitseinikele haldusmenetluse teostamiseks s.o kriminaalmenetluse mittealustamise toimiku koostamiseks.

93. Kriminaalmenetluse mittealustamise toimikus peavad olema:

93.1. Teade või avaldus kuriteo kohta;

93.2. Teo toime pannud lapse protokollitud küsitlus;

93.3. Teo toime pannud lapse iseloomustus tema õppekohast;

93.4. Teo toime pannud lapse isikut tõendava dokumendi koopia või sünnitunnistuse koopia või õiend lapse vanuse kindlaks tegemise kohta registrite andmete põhjal;

93.5. Tõendid lapse poolt kuriteotunnustega teo toime panemise ja tekitatud kahju kohta (seletustena vormistatud küsitlused asjaga puutumuses olevatelt isikutelt, arsti tõendid tekitatud vigastuste kohta jmt);

93.6. Teatis kriminaalmenetluse mittealustamise kohta.

94. Kriminaalmenetluse või väärteomenetluse mittealustamise toimikusse lisatud lapse küsitlus protokollitakse Alaealise seletusena (lisa 1) ja selle teostamisel järgitakse süüvõimetu lapse ülekuulamisele kehtestatud regulatsioone.

95. Pärast kriminaalmenetluse mittealustamise materjali koostamist saadab noorsoopolitseinik kriminaalmenetluse mittealustamise toimiku koopia ja taotluse lapse suhtes mõjutusvahendi kohaldamiseks lapse elukohajärgsele alaealiste komisjonile.

96. Juhul, kui väärtegu menetlev ametnik on otsustanud saata materjalid vääртеomenetluse mittealustamise kohta alaealiste komisjonile mõjutusvahendite rakendamiseks vastavalt VTMS § 29 lg 2, koostab ta toime pandud korrariikkumise kohta haldusmenetluse toimiku järgides kriminaalmenetluse mittealustamise haldusmenetluse toimikule esitatavaid nõudeid.

XVII. LAPSE VABASTAMINE JA/VÕI ÜLEANDMINE SEADUSLIKULE ESINDAJALE VÕI SOTSIAALHOOLEKANDEASUTUSELE

97. Süüteo toime pannud süüvõimeline laps vabastatakse viivitamata pärast isikusamasuse tuvastamist ja vajalike menetlustoimingute teostamist, arvestades LaKS-s kehtestatud laste liikumiskiirangut ning võimalikke ohte lapsele juhul, kui ta lahku iseseisvalt.

98. Juhul kui last ei ole võimalik vabastada LaKS-s kehtestatud laste liikumiskiirangut rikkumata või kui korrariikkumise on toime pannud süüvõimetu laps, antakse laps üle seaduslikule esindajale või täiskasvanud perekonnaliikmele. Üleandmine fikseeritakse menetlusedokumentis.

99. Lapse üleandmisel tuleb politseiametnikul hinnata võimalikku lapse seaduslikust esindajast või täiskasvanud pereliikmest lähtuvat ohtu lapsele. Ilmsete joobetunnustega seaduslikule esindajale või täiskasvanud pereliikmele on lapse üleandmine keelatud. Lapse üleandmisest keeldumine fikseeritakse koos põhjendusega menetlusedokumentis.

100. Kui last ei ole võimalik üle anda seaduslikule esindajale või täiskasvanud pereliikmele, paigutatakse laps politseiasutuse saatekirja (lisa 2) alusel sotsiaalhoolekandeametisse.

101. Juhul kui politseiasutuse territoriaalse üksuse tööpiirkonnas vajalikk sotsiaalhoolekandeametust ei ole, võib last erandkorras seaduses kehtestatud liikumiskiirangu nõuete täitmiseks kinni pidada politseiasutuse ruumides.

102. Juhul kui süüvõimetu lapse isikut ei ole võimalik politseiasutuses tuvastada, paigutatakse ta politseiasutuse saatekirja (lisa 2) alusel sotsiaalhoolekandeametisse.

103. Schengeni infosüsteemis Schengeni konventsiooni artikli 97 järgi tehtud tagaotsimismärkega laps paigutatakse politseiasutuse kahes eksemplaris koostatud saatekirja (lisa 2) alusel sotsiaalhoolekandeametisse. Lapse sotsiaalhoolekandeametisse paigutamisel võetakse saatekirja teisele eksemplarile sotsiaalhoolekandeametiselt märge, mis sisaldab lapse vastu võtnud asutuse nimetust ja kontaktandmeid ning lapse vastu võtnud ametniku nime. Pärast lapse

sotsiaalhoolekandeametisse paigutamist edastatakse eelnimetatud märkega saatekirja teine eksemplar skaneerituna e-posti teel Politsei- ja Piirivalveameti kriminaalpolitseiosakonnale (SIRENE büroole).

XVIII. TEGEVUSED ABI VAJAVA JA/VÕI HÄDAOHTU SATTUNUD LAPSEGA

104. Politseiametnik kontrollib laekunud teadet hädaohus oleva lapse kohta ning teeb sõltuvalt olukorrast otsuse:

104.1. edastab info ja kontrollitulemused noorsoopolitseinikule, kes edastab saadud info lapse elukohajärgsele lastekaitsetöötajale pere üle edasise järelevalve teostamiseks või lähtuvalt juhtumist edastab viivitamatult informatsiooni lapse suhtes toime pandud kuriteost kriminaalpolitsei ametnikule;

104.2. analüüsinud eelnevat infot, kutsub kohale lastekaitsetöötaja saabunud teate kontrollimiseks ja lapse esmase hooldusõiguse otsustamiseks;

104.3. eraldab hädaohus oleva lapse perest või kohast, kus tema elu ja tervis võivad ohtu sattuda, paigutab lapse turvakeskusesse või annab üle meditsiiniametile politseiasutuse saatekirja (lisa 2) alusel ning teavitab viivitamatult noorsoopolitseinikku, kes edastab saadud info lapse elukohajärgsele lastekaitsetöötajale edasise järelevalve teostamiseks pere üle või esmase hooldusõiguse otsustamiseks.

105. Abivajava lapse kohta teate saamise või abivajava lapse avastamise korral politseiametnik:

105.1. kogub informatsiooni lapse, tema lähedaste ning abivajamise asjaolude kohta;

105.2. teavitab viivitamatult lastekaitse- või sotsiaaltöötajat abivajavast lapsest ning kaasab ta vajaduse korral teate kontrollimiseks;

105.3. olenevalt abivajamise asjaoludest otsustab koheselt abiosutava spetsialisti (kiirabi, sotsiaaltöötaja, ohvriabitöötaja jne) kaasamise vajaduse ja/või toimetab ise lapse sotsiaalhoolekandeametisse või meditsiiniametisse;

105.4. annab lastekaitsetöötaja soovitude järgi lapse üle lapsevanemale/hooldajale või paigutab turvakeskusesse politseiasutuse saatekirja (lisa 2) alusel. Kui lastekaitsetöötaja soovitud puuduvad, otsustab politseiametnik need tegevused ise. Seejärel teavitab ta viivitamatult noorsoopolitseinikku, kes edastab saadud info lapse elukohajärgsele lastekaitsetöötajale pere üle edasise järelevalve teostamiseks või esmase hooldusõiguse otsustamiseks.

106. Lapse eraldab perekonnast kohaliku omavalitsuse töötaja sellekohase otsuse alusel.

Vajaduse korral on protsessi kaasatud politseiametnik (soovitatavalt noorsoopolitseinik), kellele on sellest varem teatatud.

Politseiametnik:

106.1. saanud kohaliku omavalitsuse otsuse koopia, kogub ja analüüsib informatsiooni perekonna kohta, kust laps perest eraldatakse, ning otsustab saadud info põhjal osalemise taktika;

106.2. lepib kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajaga kokku taktika ja lapse äravõtmise aja perest;

106.3. kaasab vajaduse korral lisajõude.

107. Lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt hädaohtu sattunud või abivajava lapse elukoha ja perekonna ühise kontrollimise taotluse saanud politseiametnik:

107.1. kogub informatsiooni lapse, kontrollitava perekonna ning abivajamise asjaolude kohta ning sotsiaaltalituse järelepärimisel edastab teavet perekonna kohta lapse turvalise kasvukeskkonna tagamiseks;

107.2. teavitab politseiasutuse välijuhti ja/või juhtimiskeskust kontrollitavast perekonnast ning selle asukohast;

107.3. kaasab vajaduse korral lisajõude.

XIX. INFOVAHETUS TEISTE ASUTUSTEGA PÄRAST LAPSE ÜLEANDMIST VÕI VABASTAMIST

108. Andmed lapse kohta, kes on pannud toime süüteo ning kes elab süütegu menetleva prefektuuri tööpiirkonnas, edastatakse lapse elukohajärgsele sotsiaal- või lastekaitsetöötajale kirjalikult või e-postiga (lisa 3) viie tööpäeva jooksul alates süüteo menetluses olulise menetlusotsuse vastuvõtmisest või selle jõustumisest.

109. Andmed kriminaalhooldusel oleva lapse kohta, kes on toime pannud süüteo ning kellest on varem politseiasutust teavitatud, edastab menetleja kriminaalhooldusametnikule kirjalikult või e-postiga (lisa 3) viie tööpäeva jooksul alates süüteo menetluses olulise menetlusotsuse vastuvõtmisest või selle jõustumisest.

110. Abi vajavast või hädaohus olevast lapsest informeeritakse lastekaitse- või sotsiaaltöötajat viivitamatult telefoni teel ja esimesel võimalusel e-postiga (lisa 3), kusjuures lapse andmete edastamiseks lapselt ja tema seaduslikult esindajalt luba ei küsita.

111. Info lapse kohta, kes on pannud toime süüteo, kuid kes ei ela süütegu menetleva

prefektuuri tööpiirkonnas, edastatakse prefektuurile, kelle tööpiirkonnas laps elab, kirjalikult või e-postiga (lisa 3) viie tööpäeva jooksul alates süüteo menetluses olulise menetlusotsuse vastuvõtmisest või selle jõustumisest.

112. Teate saanud prefektuur informeerib lapse süüteost teenistuspiirkonna sotsiaal- või lastekaitsetöötajat kirjalikult või e-postiga (lisa 3) viie tööpäeva jooksul.

XXI. LASTE ESMANE TAGAOTSIMINE

113. Laste esmaseks tagaotsimiseks nimetatakse haldusmenetlust, mis hõlmab endas lapse teadmata kaduma minemise teadet ning selle põhjal kuni kümnapäevase tähtaja jooksul teostatud toiminguid ning kogutud andmeid.

114. Juhendi mõistes loetakse teadmata kadunuks:

114.1. laps, kelle kadumise asjaolud viitavad sellele, et tema kadumise on põhjustanud kuritegu või õnnetusjuhtum;

114.2. oma elukohast või muust ametlikult määratud asukohast omavoliliselt lahkunud laps, kes oma tervise seisundi või vanuse tõttu või muul põhjusel ei suuda anda tõeseid andmeid oma isiku kohta;

114.3. ravisutusest lahkunud psüühikahäirega laps.

115. Tagaotsimise alustamise aluseks on lapse seadusliku esindaja või muu isiku põhjendatud avaldus või teade lapse teadmata kadumise kohta.

116. Lapse lahkumise või kadumise korral, kui on alust arvata, et ta on langenud kuriteo ohvriks või viibib abitus seisundis, võetakse viivitamata tarvitusele abinõud tema leidmiseks ja abistamiseks.

117. Prefektuuri territoriaalne struktuuriüksus korraldab viivitamata teadmata kadunud lapse esmase otsimise koostöös teiste politseiteenistustega.

118. Juhul kui esmase otsimise tulemusel last ei leita, edastatakse esmaste tagaotsimistoimingute materjalid (lapse seadusliku esindaja avaldus, lapse foto, ettekanded tagaotsimise kohta, seletused ja muu informatsioon) kriminaalpolitsei ametnikule, kes jätkab lapse tagaotsimist vastavalt teadmata kadunud isikute otsimiseks kehtestatud korrale.

119. Lähtuvalt lapse kadumise asjaoludest, ilmastiku- ja loodusoludest (külm ilm, veekogud, suured metsad jne) ning lapse vanusest korraldatakse lapse tagaotsimine selleks vajaliku isikkoosseisuga, kaasates vajaduse korral Päästeameti ja Kaitseliidu jõude ning eritehnikat ja -vahendeid.

Täiendavad materjalid tutvumiseks:

1 . Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 -

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf>

2. Alaealiste mõjutusvahendite seadus - <https://www.riigiteataja.ee/akt/13335902>

3. Lastekaitse seadus - <https://www.riigiteataja.ee/akt/13335946>

4. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastaseks 2007-2009 lõpparuanne

-

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54178/Alaealiste+kuritegevuse+v%E4hendamise+arengukava+l%E5pparuanne.pdf>

Kuritegevuse teemal kasulikud lingid:

1. <http://www.just.ee/>

2. <http://www.noorteseire.ee/>

4. Preventsioon

MÕELGE! Mis on preventsioon?

Preventsioon tuleneb laadinakeelsest sõnadest prae (eesti keeles ette) ja venire(minema) ning tähistab millegi vältimist, ärahoidmist, tõkestamist või ennetamist.

Preventsioon saab olla:

1. Esmane ehk primaarne ennetustöö - esmase ennetustöö eesmärgiks on esmase katse tarvitamise ja kuritegevuse ennetamine.
2. Teisene ehk sekundaarne ennetustöö - teise ennetustöö eesmärgiks on tarvitamise vähendamine, sõltuvusest või kriminaalkäitumisest vabanemine.
3. Kolmandane ehk tersiaarve ennetustöö - kolmandasse ennetustöö eesmärgiks on kahjude vähendamine.

Täiendavad materjalid:

1. J. Hilbron – “Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest” -

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52480/7.+%DCleuvaade+kuriteoennetuse+planeerimisest.pdf>

2. T. Edovald - "Ülevaade alaealiste strateegiatest ja programmidest maailmas" -

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36260/%DCleuvaade+alaealist+kuritegevuse+v%E4hendamise+programmidest%26%238230%3B.pdf>

4.1 Uimastipreventsioon

Uimastiproblemaatika haarab enesesse kolm olulist probleemi:

1.Nõudlus

2.Pakkumine

3.Tarvitamisest tulenev kahju

Uimastitarbimisega seotud probleemidele lahenduste otsimisel tuleb arvestada kõiki valdkondi. Nii tegelebki preventsioon eeskätt uimasti nõudluse vähendamisega, olles samas seotud ka kättesaadavuse (pakkumise) piiramise ja kahju minimaliseerimisega. Vähendamise suunal töötavad piirivalve, toll ja politsei selle nimel, et riigiks oleks saadaval võimalikult vähe narkootilisi aineid, kasutades selleks kontrolli ja repressiivmeetmeid.

Nõudluse vähendamise valdkonnaga tegeleb Alkoholismi ja narkomaania ennetamise programm, mis töötab selle nimel, et võimalikult vähe inimesi sooviks uimasteid tarvitada.

Seda tegevust nimetataksegi uimastiennetuseks ehk narkopreventsiooniks.

Uimastipreventsioon hõlmab kõiki uimastite tarvitamisega seotud probleeme, sealhulgas tekkivaid tervisehäireid, sotsiaalprobleeme, kuritegevust, muutusi õpiedukuses, koolist väljalangevust, töövõime kaotust jne.

Uimastipreventsiooni on liigitatud mitmeti sõltuvalt eesmärgist, kasutatavast meetodikast ja ennetustegevuse tasandist. Vahel peetakse ennetustegevuseks ainult tööd, mis on suunatud lastele ja noortele, kes veel ei tarvita sõltuvusaineid. Öeldakse, et nendega, kes juba tarvitavad, ei ole midagi teha. Tegelikult viiakse ennetustegevust läbi kolmel tasandil (vastavalt Maailma Terviseorganisatsioonile WHO):

1. Töö inimestega, kellel ei ole veel uimastite tarvitamise kogemust ehk esmane/primaarne ennetustöö.
2. Töö inimestega, kes vähemal või suuremal määral uimasteid tarvitavad, aga kellel on veel säilinud sidemed ühiskonnaga ehk teisene/ sekundaarne ennetustöö.
3. Töö inimestega, kellel on välja kujunenud sõltuvus ja tekkinud püsivad ainevahetuse muutused ehk kolmandane/tertsiaarne ennetustöö.

4.2 Uimastipreventsioon - esmane

Esmane ehk primaarne ennetustöö.

Esmane ennetustöö puhul käib töö selle nimel, et inimesed ei hakkaks uimasteid tarvitama.

See on kõige tähtsam ennetuse osa. See on kõige üldisem tasand ning haarab kogu elanikkonda. Töö on suunatud eelkõige neile, kes uimasteid veel ei tarvita. Esmase preventsiooni sihtgrupp on ennekõike lapsed ja noorukid, selle kaugem eesmärk on uimastinõudluse vähendamine.

Preventsioon esmase kontekstis tähendab igasugust tegevust, mis püüab vähendada uimasti tarvitamist või edasi lükata tarvitamise algust. Sellel tasandil enamlevinud ennetusmeetodid on järgmised:

- AIDSi ja uimastiprobleeme käsitlevad õppekavad koolides.
- Eakaaslaste mõjutamise programmid.
- Uimastitevastased noorteliikumised.
- Vaba aja sisustamise programmid.
- Ennetustöö tantsklubides ja teistes noorte (lõbustus) asutustes.
- Eriprogrammid koolist väljalangenutele.

Emane preventsioon peab sisaldama programmi, mis hoiaks ära uimastitarbimise alustamise ja uimastite kuritarvitamise, samuti sõltuvuse tekke ning vähendaks ka uimastitarbimisest tulenevate probleemide riski. See peab algama lasteaias (või hiljemalt algklassides) ning kestma kuni gümnaasiumi lõpuni.

Uimastiprogrammid koolides:

Uimastikasutuse ennetamine on arenenud riikide koolides olnud tervisekasvatuse programmide osaks juba aastakümneid. Kasutatud strateegiaid on läbi aegade arenenud ja muutunud.

1960ndatel aastatel domineeris hirmustaktika, mille eesmärk oli välistada uimastitarbimine,

tekitades hirmutunnet kaasuvate terviseriskide ees. Uurimustes on aga leitud, et noortele ei mõju terviseriskidest rääkimine kuigi tõhusalt, kuna halvad tulemused näivad olevat kaugel.

Samuti kaasnes hirmutamiseiga tihti peale olukorra üledramatiseerimine ja ebaadekvaatse info jagamine. See tingib aga usaldamatuse infoallika vastu, sihtgrupp ei võta edaspidi vastu ka tõest informatsiooni.

1970ndatel aastatel domineerisid käsud ja keelud, rõhutati illegaalsust, kriminaalsust ning karistamist, mis sisuliselt tähendas ikkagi hirmutamist. Uimastitega vahele jääda on tegelikkuses aga suhteliselt väike võimalus. Sellele järgnes korrektse informatsiooni edastamise etapp, mille käigus anti täpseid ülevaateid uimastitarbimise füsioloogilistest mõjudest.

Ühe näitena võib siinjuures tuua Michigani osariigi koolides läbiviidud uimastihariduse programmi, mille hindamine näitas soovitud hoopis vastupidiseid tulemusi – programmes osalenute teadmised uimastitest küll suurenesid, kuid samuti suurenes alkoholi, marihuana ja LSD tarbimine.

1. Erinevate enesega toimetuleku oskuste õpetamine.
2. Üldiste sotsiaalsete oskuste õpetamine.

Botvini õpetuse eesmärk on arendada üldist sotsiaalset kompetentsust (kahandades seeläbi vastuvõtlikkust uimasteid propageerivatele sotsiaalsetele mõjutustele) ja vähendada motivatsiooni suitsetamiseks, alkoholi pruukimiseks ning illegaalsete uimastite tarvitamiseks.

Botvin ja tema kolleegid nimetavad antud preventioonistrateegiat eluoskuste õpetuseks (inglise keeles life skills training). Selle metoodika alusel õpetatakse enesega toimetuleku oskusi ja üldisi sotsiaalseid oskusi.

Enesega toimetuleku oskused on:

1. eneseväärtustamine, eesmärgi püstitamine;
2. iseene otsusel baseeruv käitumise muutus;
3. otsuste tegemine ja iseseisev mõtlemine;
4. stressiga toimetuleku oskus.

Üldised sotsiaalsed oskused on:

- suhtlemisoskus;
- vestlemisoskus;
- oskus suhelda vastassugupoolega;
- komplimentide tegemise oskus;
- verbaalne ja mitteverbaalne enesekehtestamise oskus.

Mitmete teaduslike uuringute tulemused näitavad, et see metoodika vähendas USA kooliõpilaste hulgas oluliselt tubakasuitsetamist ning alkoholi ja marihuana tarvitamist.

Lisaks loetakse antud metoodika tugevuseks selle kaugeleulatuvat mõju, mis kestab veel mitmeid aastaid pärast programmi läbimist. Täna on Euroopa ja USA koolides

kasutusel terve rida varieeruvaid prevetsiooniprogramme, mis kõik võtavad aluseks eluskuste õpetamise metoodika.

Maailma eripaigus läbiviidud uuringud näitavad, et kõige paremaid tulemusi saavutatakse koolis programmidega, kus on ühendatud nii klassitunnis läbiviidav uimastiharidus kui ka eraldi programmid lapsevanematele. Omal kohal on latus koostöö kohalike omavalitsustega, eriti tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande küsimustega tegelevate ametnikega.

Me elame uimasteid tarbivas ühiskonnas. Me ei saa hoida noori uimastitele ligi pääsemast ja ammu ei suuda me selle pahe levikut lõpetada. Seetõttu on turvaliselt elama õppimine tänapäeva noortele eriti oluline. Üheks abivahendiks on siin uimastikasutust ennetava hariduse andmine, mis aitab kaasa uimastite kohta liikuvate arvukate müütide ümberlukkamisele.

Õpilasi tuleb teavitada sellest, mis on uimastid ja millised on nende kasutamisega seotud riskid. Kuid ei maksa piirduda ainult sellega. Maailmapraktika on näidanud, et lihtsalt teadmiste andmisega võib kaasneda hoopis vastupidine efekt, nimelt huvi tekkimine uimastite vastu. Seetõttu on äärmiselt oluline, et teadmiste andmine tagaks oskused, kuidas käituda mitmesugustes uimastitega seotud olukordades, näiteks kuidas seista vastu eakaaslaste survele. Nende oskuste harjutamine oma klassi turvalises õhkkonnas annab kindlust ka reaalses elus tegutsemiseks.

Samuti on väga oluline kujundada õpilaste hoiakuid uimastite tarbimise suhtes. Saavad ju noored inimesed meid ümbritsevast keskkonnast vastuolulisi teateid. Koolis kuulevad nad, et uimastid on halvad, samas leidub ajakirjanduses tihtipeale sõnumeid, kus kuulsused ning uimastid kokku kuuluvad. Sõnumid on vastuolulised, tekkinud segaduse selgitamine jääb siin just õpetaja hooleks.

Seega on uimastihariduse kolm põhielementi järgmised:

1. teadmised - õpilaste uimastialaste teadmiste arendamine. Tähtis on klassis usalduslik õhkkond saavutada ning hirmutamist vältida. Edasiantavad teadmised peavad olema korrektsed. Peamised teemad, millele keskenduda III kooliastmes on tervist tugevdavad ja kahjustavad tegurid ning terviktekstid; uimastite kuritarvitamisega seotud tagajärjed; stressiga toimetuleku võimalused ja konfliktide lahendamine. Peamised teemad, millele keskenduda gümnaasiumis on lapse arengut mõjutavad faktorid; sõltuvuskäitumise olemus; uimastisõltuvusravi võimalused; uimastitega seotud seadusandluse erinevad ajaloolised kogemused.

2. oskused - oskuste arendamine uimastitega seotud situatsioonides toimetulekuks. Rõhk asetada õpilaste endi aktiivsele osalemisele. Teie rolliks jääb selgituste andmine, suunamine, turvalise keskkonna loomine ning õpilaste toetamine. Läbi niisuguse õpetuse aitame me õpilastel valmistuda reaalses elus toimetulekuks. Maailma Terviseorganisatsiooni määratluse järgi nimetatakse sotsiaalseteks toimetulekuoskusteks (inglise keeles lifeskills, eesti keeles otsetõlge eluoskused) inimese kohanemisvõimet ja edukat toimetulekut igapäevaelu nõudmiste ja väljakutsetega.

Otsuste langetamise ja probleemide lahendamise oskus aitab teha otsuseid, mis on kooskõlas õpilase enda vajaduste ja soovidega. Oskus kaitsta oma seisukohta ja võime probleemide lahendamisel iseseisvaid otsuseid teha on väga olulised just noorukieas, kus tuleb tihti eakaaslaste survega silmitsi seista. Eakaaslaste tunnustuse võtmise vajadus on siis suurem kui kunagi varem. Loova ja kriitilise mõtlemise oskus aitab teha arukaid otsuseid, genereerida uusi ideid, hinnata situatsioone ja informatsiooni erinevatest aspektidest lähtudes. Selliselt läbimõeldud seisukohtadele jõudmine aitab õpilastel rakendada seni õpitut reaalistest situatsioonides, orienteeruda ebakindlates olukordades ja muutustega toime tulla. Suhtlemisoskus on oluline oskus, mis on vajalik nii koolis, töises maailmas kui perekonna- ja sõpraderingis hakkama saamiseks. See kätkeb eneses kuulamisoskust, mõtete ja tunnete väljendamisoskust, konfliktiolukorras hakkama saamise ning koostöö oskust. Enesetunnetamisoskus on tihedalt seotud enesehinnanguga. Liiga kõrge või madal enesehinnang muutub uimastite tarvitamise ja kuritarvitamise riskifaktoriks. Madal enesehinnang võib kujuneda pideva rahulolematuse ja stressi allikaks, liialt kõrge enesehinnang võib aga põhjustada enese ülehindamist riskide võtmisel. Nii võib välja kujuneda arusaam, et see, mis on probleem teistele, ei saa seda olla minule. Adekvaatne enesehinnang võimaldab teha õigeid otsuseid, tunnetada teiste aktsepteerimist ja mõista kaasinimeste tundeid. Seeläbi tekivad noortel eeldused saavutada lähedasi, rahuldust pakkuvaid suhteid nii eakaaslaste kui ka täiskasvanutega. Emotsioonide ja stressiga toimetulekuoskus väldib sisemiste pingete ja sellest tulenevate probleemide kuhjumist. Need on üheks stressiallikaks, mis vajavad kindlasti lahendamist, kusjuures mõnikord arvatakse, et see on võimalik uimastite abil. Inimestel, kes varjavad oma emotsioone või ei suuda neid juhtida, on suurem oht uimastite kuritarvitamise teele sattuda.

I hoiakud - uimastitarbimiselaste hoiakute selgitamine ja kujundamine. Sotsiaalsete

toimetulekuoskuste õpetus arvestab sellega, et me kõik oleme ühiskonna liikmed, täites elus erinevaid rolle. Nende rollidega edukaks toimetulekuks ei piisa vaid oskustest, õpilastes tuleb kujundada ka hoiakuid, mis nende oskuste rakendamisele kaasa aitaksid. Sellegaseonduvalt on oluline selgitada ja kujundada uimastihariduses järgnevaid hoiakuid:

- iga inimene on ainulaadne ja austust väärt,
- inimesed ise vastutavad selle eest, mis nendega juhtub,
- uimastite kasutamine on riskantne,
- suurem osa noori ei tarvita uimasteid,
- inimesed vastutavad nii oma positiivsete kui negatiivsete emotsioonide eest,
- kõik, mis meiega juhtub – nii hea kui halb -, annab meile uusi elukogemusi,
- stressi ja ärevust saab ning tuleb juhtida,
- inimene ise ei saa ebaõnnestuda – seda saavad ainult tema teguviis või ideed,
- igal teol on tulemus, olgu tervislik või ebatervislik, meeleolu langust põhjustav või ebatavaline,
- alati on olemas valikuvõimalus,
- massimeedia mõjutab meie mõtlemist ja käitumist,
- inimesed ei suuda tunnustatud väärtushinnanguid austada ning teisi armastada seni, kuni nad ei ole õppinud armastama, hindama ja austama iseennast.

4.3 Uimastipreventsioon - teise

Teise ennetustöö eesmärgiks on tarvitamise vähendamine ja sõltuvusest vabanemine. Teisese preventsiiooni sihtgrupiks on inimesed, kellel on juba tarvitamise kogemus, aga kes ei ole ühiskonnast veel päriselt välja langenud. Teisene preventsiioon on suunatud riskigruppidele ja inimestele, kellel seoses uimastite tarvitamisega on juba tekkinud tervisevõi sotsiaalprobleemid.

Siin on tähtsam hoolitseda selle eest, et olukord ei läheks halvemaks. Peaks tegema midagi sellist, mis võimaldaks neil inimestel vähendada ja perspektiivis täielikult lõpetada uimastite tarvitamine. Sellesse rühma võivad kuuluda väga erinevad inimesed. Väga noored poisid-tüdrukud, kes kanepiga vallatlevad või liimi nuusutavad, võib olla on seda proovinud ainult mõnel korral, kuid kellel enamasti on tekkinud juba probleeme koolis ja kodus.

Noored täiskasvanud, kes tulevad eluga veel igati toime, kuid käivad nädalalõppudel ööklubides ja tarvitavad stimulannte. Arvavad, et see on täiesti normaalne ja et õige elu

niimoodi käibki. Samas ei tea elementaarseid tõsiasju selle aine toimest ja usuvad igasuguseid müüte. Et nad ei taha oma gruppi mittekuuluvate inimeste arvamusi tõsiselt võtta, ei ole veel õigustuseks nad ilma abita jätta.

On ka selliseid inimesi, kellel on sõltuvus juba kujunenud, kes on koolist või töölt välja langemas ja sattumas subkultuuri, milles narkootikumide tarvitamine ongi ainuke eluviis. Aga nad ei ole veel füüsiliselt niivõrd välja kujunenud sõltlased, neil ei ole tekkinud ainevahetuse muutusi ja ühe jalaga on nad tavalises ühiskonnas. Nende puhul on võimalik ennetada täielikku väljalangemist tavaühiskonnast. Niisugusel juhul käib ennetustegevuse alla ka mitmefaasiline ravi.

Esimeseks sammuks on võõrutus, mis tagab selle, et sõltlane suudaks puhtkehaliselt olla ilma narkootilise aineta. Paljud arvavad siamaani, et kui inimene läbis võõrutuse, siis see ongi kogu ravi. Tegelikult on võõrutus seisundis kergendamine. Ravi algab alles siis, kui patsiendil on teadvus selge ja tal ei ole vaja enam iga päev süstida. Siis hakkab ka mõtlema, kas ta üldse tahab loobuda uimastitest ja missugust vaeva on valmis selle nimel nägema.

Järgneb aktiivne ravi: tuleb taastada inimese füüsiline tervis, sest pärast võõrutust tunneb inimene end tihti väga halvasti. Mõne aja pärast kipuvad tulema igasugused terviseprobleemid (hambaprobleemid), mis olid seni narkootikumide toime tõttu varja jäänud.

Taastama peab ka psüühilise tervise. Pärast võõrutust inimene erutub ja väsib kergesti. Tema sisemine, tahtega reguleeritav pidurprotsess on äärmiselt nõrk. Ta on pahur ja suudab vaid väga vähesel määral toime tulla psüühilise pingega.

Sõltlased räägivad, et kui oled juba mõnda aega nn karske olnud, siis tuleb meelde kõik, mis on seotud lähedastega ja enda käitumisega. Kuni oled narkouimas, paljudele asjadele ei mõelda.

Ravile järgneb rehabilitatsioon. Kui inimene on juba psüühiliselt tasakaalus ja oma tunded läbi töötanud, siis peab ta rehabilitatsiooni käigus omandama oskusi, kuidas ühiskonnas iseseisvalt ja karskelt ära elada. Kuidas toime tulla igasuguste ebameeldivustega, mida elu kaasa toob: nangunii sa kellelegi ei meeldi, keegi ütleb sulle halvasti, teeb ülekohtu. Sageli on nendel poistel väga raske aru saada, et selline see elu ongi. Elus tuleb pidevalt pingutada, ja keegi ei tule appi.

Teine suur üllatus nende jaoks on see, et nad suudavadki selle kõigega hakkama saada!

Rehabilitatsioon eeldab väga kaua sellist elamisviisi, et inimene on justkui iseseisev, aga tal on julgestav võrk selja taga – inimesed, kellele toetuda, esmajoones sotsiaaltöötaja.

Rehabilitatsiooni faas on just sotsiaaltöötaja töö: ta jälgib mõne aja jooksul, aitab, kui on vaja leida spetsialiste, kellega konsulteerida. Teistes maades on nii, et kui inimene osales rehabilitatsioonis ja elab juba täiesti iseseisvat elu, säilib tal paari-kolme aasta jooksul kontakt sotsiaaltöötajaga.

4.4 Uimastipreventsioon - kolmandane

Kolmandase ennetustöö eesmärgiks on kahjude vähendamine.

Kolmandane ennetustöö on suunatud inimestele, kellel on välja kujunenud täielik sõltuvus ja tekkinud püsivad ainevahetuse muutused. Sõltlase eluviis on seotud uimasti tarvitamisega: ta on tavaühiskonnast praktiliselt isoleeritud. Niisugusel inimesel on väga palju probleeme, nii sotsiaalseid, psüühilisi kui ka terviseiga seotuid. Siin on eesmärgiks vajumist pidurdada ja püüda selle poole, et inimesel jääks mingi võimalus sõltuvusest välja tulla. Juba kujunenud sõltuvusega alkoholist või narkootikumidest inimestele suunatud tegevuse eesmärgiks on uimastite tarvitamise õpetamine või vähendamine, muude kaasnevate haiguste ennetamine, sotsiaalsete probleemide süvenemise peatamine ja kuritegevuse tõkestamine.

Kui inimene juba narkootikume tarvitab, siis aktsepteeritakse seda fakti ja püütakse muuta uimastite tarvitamine nii tarvitajale kui ka ühiskonnale võimalikult ohutuks.

Kolmandase preventstiooni programmid Eestis:

Süstlavahetus programmid

Konoomide jagamine

Metadoon

Narkootikumide tarvitamisest tingitud kahjud nõuavad ühiskonnalt suuri materiaalseid kui ka mittemateriaalseid ressursse. Seega ühiskondlikus plaanis osutub efektiivne uimastipreventsioon väga oluliseks. Preventsioon on keerukas valdkond, kus ühel pool on programmi loojad, kes usuvad, et nende lähenemine lahendab probleemid, teiselpool on skeptikud, kes arvavad, et puuduvad empiirilised tõestusmaterjalid, et see nii on, ja nende vahel on programmide tarbijad ja otsusetegijad, kes peavad tegema mõistliku valiku.

Tegelikult pole poliitika küsimus mitte see, kas preventsiooniprogrammid töötavad vaid see, kuidas teha programme edukaks ja edukaid programme veel edukamaks.

Preventsiooniprogrammide ja projektide tõhustamisega on tihedalt seotud hindamine, mis on defineeritud kui sekkumise väärtuse hinnang, tuginedes selgetele kriteeriumitele ja standardile. Hindamisprotsess, mille kaudu saadakse ettenähtud kogutud, analüüsitud ja jagatud informatsioon tõenduspõhise otsuste tegemiseks. Seega tähendab see lihtsalt otsusetegemise protsessi ratsionaliseerimist ning on meetodiks kuidas mõista ja mõjutada uimastiprobleemi. Hindamine on eelkõige vajalik ekspertidele, kes peavad nägema hindamise konkreetseid kasusid neile. On tõestatud, et mida rohkem hindamist on programmis, seda väiksemad on programmi kulud ning programm paraneb ja muutub järjest tõhusamaks.

Edukad preventsiooniprogrammid on mitmetest komponentidest koosnevad segaprogrammid, mis võimalikult mitmekülgse lähenemisviisiga püüavad elimineerida riskikäitumise eeldusi.

4.5 Kriminaalpreventsioon

2002. aastaks oli ÜRO koostanud juhised, kus toodi välja uus kriminaalpreventsiooni lühidefinitioon. ÜRO väitis, et “Kriminaalpreventsioon” hõlmab strateegiaid ja meetmeid, mis püüavad vahendada toimuvate kuritegude riski ja nende potentsiaalseid kahjulikke mõjusid indiviididele ja ühiskonnale, kaasa arvatud hirm kuritegevuse ees, mõjutades sekkumistega nende mitmeid põhjuseid.

Kuriteoennetus hõlmab paljusid erinevaid lähenemisviise, kaasa arvatud need, mis:

- edendavad inimeste heaolu ja õhutavad prosotsiaalset käitumist sotsiaalsete, majanduslike, tervishoiu- ja haridusmeetmete kaudu, kusjuures rõhk on eriti lastel ja noortel, ja mis keskenduvad kuritegevuse ning ohvristamisega seonduvatele riski- ja kaitseteguritele (ennetamine sotsiaalse arengu kaudu ehk sotsiaalne kriminaalpreventsioon);
- muudavad tingimusi piirkondades, mis mõjutavad kuritegevust, viktimisatsiooni ja kuritegevusest tulenevat turvatunde puudumist, tuginedes kogukonnaliikmete initsiatiivile, ekspertiisile ja pühendumusele (kohalik kriminaalpreventsioon);
- ennetavad kuritegude toimumist vähendades võimalusi nendeks, suurendades tabamise riski ja minimeerides sellest saadavat tulu keskkonna planeerimise ja potentsiaalsete ning tegelike ohvrite abistamise ja informeerimise näol (olustikuline kriminaalpreventsioon);
- ennetavad retsidiivsust kurjategijate sotsiaalsele reintegratsioonile kaasa aitamise ja teiste ennetusmeetmete kaudu (reintegratsiooni programmid).

Kuriteoennetus on püüde kõrvaldada või vähendada kuritegevuse põhjused ja soodustegurid, vähendada võimalusi kuritegelikuks käitumiseks, hoida ära või raskendada kuritegude toimepanemist riiklike institutsioonide, kohalike omavalitsuste ning elanikkonna koostöös.

Kuriteoennetuse moodustavad erinevad abinõud, mille eesmärgiks on:

1. takistada varem mitteesinenud kuriteoliikide arenemist;
2. vähendada ja võimalusel likvideerida olemasolev kuritegevus;
3. takistada laste ja noorte kuritegelikule teele sattumist;
4. vilunud kurjategijate kuritegelikult teelt ärasaamine;
5. muuta füüsilist keskkonda nii, et potentsiaalsete kurjategijate motivatsioon kuritegu toime panna väheneks ehk muuta ahvatlevad objektid potentsiaalsetele kurjategijatele vähem atraktiivseks;
6. vähendada inimeste hirmu langeda kuritegevuse ohvriks;
7. teavitada inimesi kodanikuvastutusest kaasa aidata kuritegevuse vähendamisele.

Kuritegude ennetamine jagatakse kolmeks:

1. Sotsiaalne ennetustöö ehk sotsiaalsed ennetusmeetmed – süütegusid põhjustavate tegurite mõjutamine sotsiaal-, haridus-, pere-, noorte-, kultuuri-, kiriku-, majandus-, liiklus- jms poliitika abil eesmärgiga luua eeldused iga inimese kaasamiseks ühiskonnaellu arvestades ühiskonnas seatud eesmärgid, et sel moel ära hoida tema marginalisatsioonist tingitud hälbiv käitumine. Vajalik on luua eeldused ja optimaalsed tingimused kõigi ühiskonnaliikmete sotsialiseerimiseks (nt. laste kasvatamine, elamispinna olemasolu, töö, vaba aeg ja puhkus).

Tähtis on ennetada konflikte ning vähendada negatiivsete ühiskondlike nähtuste (nt töötus) mõju.

2. Olustikulise ennetustöö ehk olustikuliste ennetusmeetmete rakendamise eesmärgiks on raskendada süütegude toimepanemist ning mõjutada varakult potentsiaalselt kuritegelikke isikuid või kuriteoohtlikke olukordi ja kohti.

Tuleb leida vahendid kuritegude ennetamiseks, näiteks naabrivalve, turvaettevõtete või politsei poolt avaliku korra tagamine. Abiks on ka asulate ja hoonete planeerimine turvaliseks, samuti süütegusid raskendavate tehniliste vahendite kasutamine (nt roolilukud, signalisatsioonid, videovalve jne).

3. Süütegude tagajärgedega tegelemise all mõistetakse eelkõige karistusõiguslikke

meetmeid korduvkuritegude vähendamiseks. Tegeletakse nendega, kes on juba süüteo toime pannud. Kuid samuti tegeletakse kuriteoohvrite abistamisega, püüdes vähendada või heastada muul viisil kuritegudega tekitatud kahju.

Kriminaalpreventsioon (kuritegude ärahoidmine, vältimine, tõkestamine) on kuritegude ärahoidmine riiklik süsteem. Kuritegude ärahoidmise sisuks võib olla õiguskasvatus ja muu sihikindel tegevus elanike seaduskuulekuse hoidmiseks ja tugevdamiseks ning seeläbi seaduslikkuse tagamine (positiivne üldpreventsioon). Preventsiooni alla on mõistetud ka potentsiaalsete kurjategijate mõjutamist, st kartuse sisendamist karistuse ees (negatiivne üldpreventsioon).

Kriminoloogilises mõttes on kriminaalpreventsioon kõigi riiklike ja omaalgatuslike abinõude kogum kuritegude ärahoidmiseks. Preventsiooni eesmärk on kõrvaldada kuritegevuse põhjused ja soodustegurid, vähendada võimalusi kuritegelikult käituda, hoida ära või vähemalt raskendada kuritegude toimepanemist ning luua kuritegevuse kui ühiskondliku pahe suhtes üldise hukkamõistu õhkkond.

Kriminaalpreventsioon on ühiskonna turvalisuse alus. Karistusmeetmete väike kasutegur lausa nõuab tulemuslikku preventsiooni. Preventsioon peab aitama vältida inimestele kahju ja kannatuste tekitamise ning suurendama nende turvatunnet, samuti vähendada politsei ülekoormamist.

Kriminaalpreventiivses tegevuses eristatakse kahte alaeesmärki: - üldpreventsioon: töötab psühholoogilise surve kaudu, mis realiseerub karistusega ähvardamisega. Karistus peab mõjuma üldiselt, et inimesed näeksid, mis toimub isikuga, kes kuriteo toime pani. Positiivne üldpreventsioon peab tugevdama elanikkonna õiguskuulekust ning andma sotsiaalpedagoogilise õppimise efekti, mille käigus inimesed näevad, et ükski kuritegu ei jää avastamata, nt karm käitumine roolijoodikutega.

Eripreventsioon: konkreetse süüdimõistetud mõjutamine, selleks et ta ei paneks edaspidi toime uusi kuritegusid. Eripreventsiooni sisuks on süüdlase ümberkasvatamine.

Eripreventsioonis on kasutusel kolm suunda:

1. Süüdimõistetud neutraliseerimine – selle abil kaitstakse üldsust;
2. Süüdlase taunimine talle karistuse kohaldamisega (hirmutamise);
3. Süüdimõistetud mõjutamine resotsialiseerimise kaudu, nii et ta edaspidi käituks õiguskuulekalt.

Eripreventsiooni võib süstematiseerida kui protsessi, millesse kuuluvad järgnevad tegevused: ümberkujundamine, mõjutamine, suunamine, ettevalmistamine, kontroll,

karistamine, kaitse, teavitamine.

Alaealiste kuritegevuse ennetamise eesmärk peaks olema aidata noortel ennast teostada, kasutada ära oma potentsiaali ning hõlbustada neil rahuldada oma saavutusvajadust, mis annaks enesekindlust seista maailma reaalsusega vastakuti ja võistelda turvalisematest tagamaadest pärit noortega. Selle eesmärgi täitmiseks oleks vaja luua uusi projekte ning võimalusi noortele või kasutada ning vajadusel muuta olemasolevaid ressursse praeguses sotsiaal- ja haridussüsteemis.

Alaealiste kuritegevuse ennetamisel või vähendamisel peaks lisaks seadusrikkumise individuaalsetele põhjustele keskendumisele arvestama sotsiaalpoliitilisi võimalusi.

Õigussüsteemi ülesanded alaealiste seadusrikkujate puhul on järgmised:

- hariduslike programmide korraldamine;
- iga alaealise juures positiivsete aspektide leidmine ja rõhutamine;
- alaealistesse kui indiviididesse suhtumine;
- efektiivsete sekkumisstrateegiate väljatöötamine;
- vaimse tervise parandamise oskuste arendamine;
- alaealistele positiivseteks rollimudeliteks olemine;
- alaealiste suunamine, selgete ja lihtsate reeglite jagamine ning nende julgustamine;
- rehabilitatsiooni uskumine, alaealistest hoolimine ning nendega positiivselt suhtlemine.

Kriminaalpoliitika hõlmab endas kõike seda, mida riik teeb sisemise turvalisuse tagamiseks.

Ennetustöö on kogu ühiskonna kohustus, mitte ainult õiguskaitseorganite igapäevatöö.

Kuritegevus on sotsiaalne dimensioon, ainult karistamine ei aita seda vähendada.

Kuritegevuse tase on kõrge nii Eestis kui teistes Euroopa riikides.

Kriminaalõigussüsteemil on üksi piiratud võimalused kuritegevusega võitlemiseks, seega tõhusaks ennetustööks peavad väljastpoolt seda süsteemi olema kaasatud kõikvõimalikud lisaressursid – kohalikud omavalitsused, majandusringkonnad ja ühiskondlikud organisatsioonid. Ka üksikisikul on suur roll. Koostöö peab aga olema süsteemne ja organiseeritud.

Kuritegude ennetamine võib toimuda väga erinevate tegevustena. Siinkohal on toodud ülevaadeüheksast kuritegevuse ennetamise tüübist, lähtudes kahedimensioonilisest mudelist:

Kuriteoennetuse võrgustik koosneb mitmetest ametkondadest ja üksikisikutest, peamiselt võiks jagada ennetustöö tegemise ja seega ka võrgustiku jagunemise kolmeks:

1. Kuriteoennetus riigi tasandil.
2. Kuriteoennetus omavalitsuspiirkondades.
3. Kuriteoennetus mittetulundusühingute ja kodanike osalusel.

Kasulikud lingid:

1. <http://www.kuriteoennetus.ee/>
2. <http://www.kesa.ee/>
3. <http://www.slideshare.net/UnoTraat/kuriteoennetus>

4.6 Edukad preventsooniprogrammid

Edukad preventsooniprojektid sisaldavad:

1. Erinevate osapoolte hõlmatud (ühiskonna ja kogukonna hõlmatus).
2. Interaktiivsust.
3. Eluoskuste õpet.
4. Ei ütlemise oskuse arendamist.
5. Tugiisiku osalemist.
6. Eakohase ja adekvaatse informatsiooni edastamine.
7. Jätkuprogrammide olemasolu.
8. Piisav kaetus.
9. Preventsioonis on toimunud paradigma vahetus instrueerivalt õppetöölt aktiivselt osalevale õppetöole. Edukad on eelkõige interaktiivsed preventsooniprogrammid (modelleerimine, rollimängud, diskussioon, tagasiside), kus õhutatakse õpilase ja õpetaja omavahelisi suhteid ning mis ei ole pelgalt ühepoolne informatsiooni edastamine. Preventsooniprogrammid ei saa keskenduda üksnes eluoskuste õpetamisele vaid nende eesmärk on ka akadeemilise kompetentsuse tõstmine. Sellest tulenevalt on vajalik edastada lastele eakohast informatsiooni narkootikumide kohta. Efektiiivsed narkopreventsiooni programmid lähtuvad põhimõttest, et noorukid ja täiskasvanud on enam huvitatud informatsioonist hetkesituatsioonis, mis kannab endas lühiajalist ja negatiivset sotsiaalset tagajärge narkootikumide kasutamisele.

Võtmepunktis on preventsiiooni alustada algkoolist, mille tagamiseks on vajalik surve haridusasutustelt uimastipreventiivsete tundide läbiviimiseks, õpetajate koolitus ning eakohase info edastamine õpilastele. Programmi maht on 10-15 tundi aastas. Eesti kasutab kahjude vähendamise mudeli.

Hindamine:

Hindamise eesmärk on uurida, kas käesoleva projekt või programm sobib kokku varem välja toodud preventsiiooni vajaduste ja eesmärkidega. Hindamine peaks olema üks programme olulisi osi, mitte mingi kohustus, mis jäetakse protsessis kõige viimaseks.

Pika- ja lühiajaliste tulemuste hindamisel tuleks küsida, kas preventsiiooniprogramm saavutas soovitud eesmärgid. Lühiajaline tulemus võib olla see, kui suudeti parandada mõne inimese sotsiaalseid oskusi; pikaajaline aga see, kui nende oskuste paranemine viib mingi käitumise kadumiseni nagu näiteks uimastite kuritarvitamise lõpetamiseni pärast nende mitmeaastast tarvitamist. Eelistatult tuleks preventsiiooniprogrammiga tegelenud sihtgruppi võrrelda mõne kontrollgrupiga.

Käitumise muutmisele suunatud ennetustegevuse hindamise juures on olulised järgmised küsimused:

Kas rakendusstaadium oli edukas?

Kas ennetustegevus viidi läbi plaanipäraselt?

Kas näitajad muutusid?

Kas käitumine muutus?

Kas probleemi ulatust suudeti vähendada?

Programmi hindamise olulisemad ülesanded on järgmised:

Selgitamine, mil määral, kui kiiresti ning millises osas on saavutatud programmi eesmärgid.

Programmi erinevate osade tugevate ja nõrkade külgede väljatoomine.

Kontrollimine, kas programm toimus plaanipäraselt, ning kvaliteedi määramise ja kontrollimise vahendite väljatöötamine.

Selgitamine, kas kogu programm või selle osad oleksid sobivad teistes elanikkonnagruppides kasutamiseks.

Teadusuuringute taseme parandamine.

Tulevaste uuringute jaoks hüpoteesi püstitamine.

Aruande koostamine kohalikele võimudele ja maksumaksjatele.

Töötajate ennetustegevuse planeerimise, rakendamise ja hindamise alaste teadmiste

süvendamine.

Heade suhete hoidmine elanikkonnaga ning avalikkuse huvidega arvestamine.

Lepinguliste kohustuste täitmine finantseerivate organisatsioonide jm asutuste eest.